

מסכת סנהדרין

פרק כהן גדול

יח – כב

מתוך "הדף היומי"

עמ"ס סנהדרין

יוצא לאור ע"י מדרשית הדף היומי בפ"ת

למנוי בדוא"ל, להנצחת יקירך, תרומות, הערות והארות:
midrashiya@eagleintl.com

תוכן העניינים

סיכום הדף:

לפרק "כהן גדול", דף יח - כב.

עיונים על הדף:

- לדף יח, א; יט, ב - האם "חליצה" היא מצווה או היתר לשוק?
לדף יט, א - שורש הענין בעשה דוחה לא תעשה.
לדף יט, ב - צער גידול בנים וצער לידה.
לדף כ, ב - שורש מצוות מחיית עמלק.
מדוע שאול המלך לא הרג את אגג שהיה מזרע עמלק?
לדף כא, א - אם דורשים טעמי המצוות וסיבתם?
איסור יחוד.
לדף כא, ב - איסור לשוב למצרים.
מדיני המלך בכתיבת ס"ת
מצוות כתיבת ספר תורה.
לדף כב, א - האם מלך חייב בספר תורה בלילה.
זיווגו של אדם.
לדף כב, ב - תספורת וגילוח.
המגלח בתער האם ראוי לעלותו לתורה?
כמה בתי אב במשמרת כהונה?

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ח"

מסכת סנהדרין - פרק כהן גדול

דף יח - כב

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

סיכום הדף

נושא היום: דיני מלך וכהן גדול

וכו' לא יקח", **נדחים בפני עשה** של "יבמה יבא עליה". אלא ביבמה שהייתה **רק מאורסת לאחיו** הרי יש עשה של "יבמה יבא עליה" שידחה לאו של "לא יקח" (והיא בתולה ואין איסור עשה של אשה בבתוליה). **מבארת הגמ'** שנאסר היבום בביאה ראשונה מחמת ביאה שניה שלא הותר האיסור של "לא יקח" (איסור אשת אח התירה תורה במקום יבום, אולם איסור כהונה נדחה בביאה ראשונה לצורך קיום המצוה אולם לא הותר בביאה שניה). **והביאה הגמ'** ראייה ממה שאמרו בברייתא שאם קדם ובעל את יבמתו קנאה וחייבת גט, **אולם ביאה שניה אסורה**.

דף יט

לדעת ר"מ כהן גדול שמת לו מת, יוצא מן המקדש באופן שאין חשש שיגע במיטה, נשואי המיטה והמלווים יוצאים והוא יוצא אחריהם, **ומבואר בברייתא** "וכן המקדש לא יצא" לא יצא עימהם אולם יוצא אחריהם. **ומבארת הגמ'** שרבי יהודה שאסר לכהן גדול ללוות את המת שלמד כפשוטו "וכן המקדש לא יצא", **ור"מ למד** שהכוונה שלא ירד מקדושתו וכיון שיש לו היכר שמלווה בריחוק גדול אין חשש שיטמא. **ורבי יהודה** חשש שמחמת צערו יתקרב ויגע במת.

כאשר הכהן גדול מנחם אחרים, העם עוברים וסגן מבדיל בין העם לכהן גדול, **מבואר בברייתא** שסגן ומשוח שעבר בימינו של כה"ג ראש בית אב ואבילים וכל העם בשמאלו. **מבארת הגמ'** "משוח שעבר" לא עומד כאשר מנחמים את הכהן הגדול, כיון שמחותו של "משוח" שהוא נמשח לעבוד ככהן גדול בזמן שהכהן הגדול אינו יכול לשמש בעבודתו, **ויש לחוש** שיחשוב הכהן הגדול שהמשוח שמח שהוא אבל.

אמר ר"פ שלמדנו מדברי הברייתא, **א**. "סגן" זה ה"ממונה". **ב**. האבילים עומדים והעם המנחמים עוברים. **ג**. אבילים עומדים בשמאל המנחמים.

בתחילה היו האבילים עומדים והעם עוברים, אולם מחמת קטטה בין ב' משפחות שדנו מי עובר ראשון תיקנו שהאבילים עוברים והעם עומדים. **אמר רמי בר אבא** שבעיר ציפורי החזיר רבי יוסי את המנהג לקדמותו שיהיו אבילים עומדים והעם עוברים. **עוד אמר רמי בר אבא** שהתקין רבי יוסי בציפורי שלא תהא אשה הולכת ובנה מאחוריה משום מעשה שהיה שחטפו את בנה ועינו אותה כאשר חזרה לחפשו. **עוד תיקן** שנשים תדברנה אחת עם רעותה בבית הכסא כדי שלא חשש יחוד כאשר יבא לשם אדם.

אמר רב משאי בר עות, ששאל את רבי יאשיה רבה בבית העלמין בעיר הוצל **ואמר לו** שאין שורה העומדת לנחם את האבילים פחותה מ' אנשים ואין מונים את האבילים בכלל העשרה, **ואין הבדל** אם האבילים עומדים והעם עוברים או להפך.

כאשר הכהן גדול מנחם אחרים אמר "תתנחמו", שהרי אין שייך לומר שמיליה זו אומר כאשר מנחמים אותו שהרי סימן רע זה, כביכול אומר למנחמים שגם הם יצטרכו ניוחם, בהכרח הכוונה שזה אומר כאשר הוא מנחם אחרים.

מבואר במשנה שמלך לא דן ולא דנים וכו', אמר רב יוסף הדינים הנזכרים הם **במלכי ישראל** בלבד **ולא במלכי בית דוד** שהם דנים ודנים אותם, הם דנים שמבואר "בית דוד כה אמר ד' דינו לבקר משפט", **ומתמת** זה בהכרח גם דנים אותם מצד דברי ר"ל "התקוששו וקושיו" קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים. **ומלכי ישראל** לא דנים מחמת מעשה שהיה, שעבדו של ינאי המלך הרג נפש, **ואמר רבי שמעיאל בן שטח** לסנהדרין שלא יתניפו מלך וידונו את המלך על עבדו שהרג, שלח להם ינאי המלך את העבד, אמרו לו שיבא אף הוא מצד "והועד בבעליו" בא ינאי המלך וישב בפניהם, **אמר לו רבי שמעיאל בן שטח** עמוד על גרליך, ודע שלא לפנינו אתה עומד אלא לפני מי שאמר והיה העולם אתה עומד שנאמר "ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ד'". **אמר ינאי** לרבי שמעיאל, אעמוד רק אם יאמרו כך גם חבריך, הביט ימינה ושמאלה וכולם כבשו פניהם בקרקע, **אמר להם רבי שמעיאל בן שטח**, בעלי מחשבות אתם (ע"י מהרש"א עושים עצמם כבעלי המחשבות) יבא בעל המחשבות ויפרע מכם. מיד באת המלאך גבריאל וחבטן בקרקע ומתו. **באותה שעה תיקנו** שמלכי ישראל אינם דנים ולא דנים אותם, אינם מעידים ולא מעידים אותם.

לרבי יהודה אם מלך רוצה לחלוץ או לייבם לרשות בידו, **למרות** שמלך המוחל על כבודו אינו כבודו מחול, אולם לצורך **מצווה** מחול.

רבי יהודה הביא ראייה מדוד שנשא את אלמנת שאול, שמוטר למלך לשאת אלמנתו של מלך אחר. **אמר לו רבנן**, אין הכוונה לנשותיו של מלך אלא הראויות לו ממשפחת המלוכה והכוונה למיכל ומירב שהיו בנות שאול ונישאו לדוד. **שאלו את רבי יוסי** איך נשא דוד את מיכל ומירב שהיו ב' אחיות. אמר להם שנשא את מיכל אחר מיתת מירב, ואחות אשתו מותרת לאחר מיתתה. **לדעת רבי יהושע בן**

דף יח

מדיני כהן גדול: כהן גדול שווה לשאר אנשים לגבי דין היינו דן ודנים (פשוט הדבר שהוא דן שאין סיבה שתמנע אותו מכך, וכן פשוט שהוא דן אחרים שאחרת לא היה יכול לדון מצד דברי ר"ל שקשוט עצמך ואח"כ אחרים, וכתב מחמת הדיון האמור במלך שאינו דן. או שיש חידוש במה שדנים אותו על רוצח בשגגה שגולה לעיר מקלט למרות שלא יכול להתקיים בו "וישב בה עד מות הכהן הגדול" והיה צד לומר שמחמת כך לא יגלה קמ"ל שגולה ולא יצא לעולם שנאמר "לנוס שמה כל רוצח" אף כהן גדול במשמע), **לגבי** עדות, **לגבי** חליצה, **אולם לגבי יבום** מייבמים את אשתו, **אולם** הוא אסורה באלמנה ואינו מייבם אלא חולץ.

מת אחד משבעה קרובים של הכהן גדול אסור לו להיטמא ולדעת רבי מאיר מותר לו ללוות בריחוק, **היינו** בקרבת המיטה אסור ללוות שמא יגע במיטה ויטמא. **אולם הולך אחר המיטה** באופן שהם נכנסים למקום שאינו רואה אותם ואח"כ הוא נכנס וכו', ומלווה עד שער העיר. **ולדעת רבי יהודה** אינו יוצא כלל מן המקדש, שנאמר "ומן המקדש לא יצא".

כאשר בא הכהן הגדול לנחם אחרים שמת להם מת, כל העם עוברים ואומרים ניהומים וסגן הכהנים גורם לכהן גדול להיות באמצע, היינו כל העם מצד אחד והסגן בצד השני והכהן הולך באמצע. **כאשר צריכים לנחם אותו** אומרים לו העם "אנו כפרתך", **והוא אומר** "תתברכו מן השמים" כאשר מאכילים את הכה"ג סעודת הבראה כל העם יושבים על הקרקע והוא יושב על הספסל בכבוד.

מדיני המלך: לא דן ולא דנים אותו. לא מעיד ולא מעידים עליו. לא חולץ ולא חולצים לאשתו. לא מייבם ולא מייבמים לאשתו. **לדעת רבי יהודה** אם רוצה לא יוכל לחלוץ או לייבם וזכור לטובו הוא על עשיית המצווה. **לדעת רבנן** אין שומעים לו. אין נושאים את אלמנתו של מלך, **לדעת רבי יהודה** מלך נושא אלמנת מלך אחר והביא ראייה מדוד המלך שנשא אלמנת שאול שנאמר "ואתנה לך את בית אדניך ואת נשי אדניך בחיקך".

כהן גדול שהרג במזיד, נהרג. בשוגג גולה לעיר מקלט למרות שלא יכול להתקיים בו "וישב בה עד מות הכהן הגדול" **והיה צד לומר** שמחמת כך לא יגלה קמ"ל שגולה ולא יצא לעולם שנאמר "לנוס שמה כל רוצח" אף כהן גדול במשמע. **ואם עבר על עשה ולא תעשה** הרי הוא כהדייט לכל דבריו, שהיה צד לומר שיהיו דנים אותו בב"ד של שבעים ואחד, קמ"ל שרק דבר שיש בו עונש מיתה דנים אותו בסנהדרין גדול כמבואר **בדברי רב אדא בר אהבה** "כל הדבר הגדול יביאו אליך" הכוונה לדבר גדול ממש ולא כל דבר של אדם גדול, נמצא שמלקות ושאר דברים דנים כהן גדול בב"ד של ג'.

מבואר במשנה שכהן גדול מעיד, **זנה הגמ'** מדוע אינו פטור מחמת שאין זה לפי כבודו כפי שלמדנו שיש פטור של זקן ואינה לפי כבודו במצוות השבת אבידה, **ביאר רב יוסף** שמעיד למלך המכובד ממנו. **ותמנה הגמ'** שהרי אין המלך דן ולא דנים אותו אינו מעיד ואין מעידים לו. **ביאר רב זירא** שמעיד לבן המלך. ותמנה הגמ' שהרי בן מלך הרי הוא כהדייט. **אלא** מעיד לבן המלך בפני המלך, **ואמנם** אין מושבים המלך בסנהדרין, **אולם** באופן שנידון בן המלך והכהן גדול יודע לו עדות, אם מלך יושב ואח"כ הולך ודנים הדיינים.

אין מלך יושב בסנהדרין "לא תענה על ריב" ודורשים "על רב", **אם אמר המלך** לחובת הנידון לא יכול אף אחד ללמד זכות. **ואין מושבים מלך וכהן גדול** בדיון על עיבור השנה, **למלך** נח שנתעבר השנה וירויח עוד חודש במשכורת השנתית של החיילות. **ואילו כהן גדול** עדיף לו שלא תתעבר השנה מחמת הציונה של יוה"כ בזמן שטובל (לרש"י ועי' תוס'), שהרי ע"י תוספת החודש נמצא כביכול יוה"ב ב' בחשוון. **אמר ר"פ** למדנו שכאן שעונות השנה יחשבו לפי השנים הרגילות ואין שהייתה צריכה להיראות השנה בלא עיבורה. **ואמנם** חכמים שהיו צריכים להחליט לגבי עיבור השנה שמעו שיחתם של ג' רועי בקר שאמרו, **א**. אם יצמחו החיטים שנזרעו בתחילת החודש ובסופו, הרי זה אדר שהרי כבר התחממה הקרקע, ואם לא יצמחו יחד הרי זה שבט שעדיין הקרקע קרה. **ב**. אם בשור יהיה קר עד שכמעט ימות השור בשלל ובצהריים יהיה חם עד שינוח השור בשלל ויחכך עורו בעץ התאנה, הרי זה חודש אדר, ואם לאו זה שבט. **ג**. אם נושב רוח מזרחית חזקה, והבל שיצא מהפה יחמם את הרוח, הרי זה אדר שכבר תשש כח הרוח, ואם לאו הרי זה שבט. **ומסקנת הגמ'**, שחכמים חישובו ומצאו שצריך לעבר את השנה, ומצאו ואף סימני הרועים לא התקיימו ומשמע שהיה שבט.

מבואר במשנה שכהן גדול חולץ וחולצים, אם מדובר שנפלה ליבום יבמה שהייתה **נשואה לאחיו** הרי עשה של "אשה בבתוליה" ולא תעשה של "אלמנה

קרח, מירב לא הייתה אשת דוד, כיון שהיה בה קידושי טעות שנאמר "תנה את אשתי את מיכל אשר ארסתי לי במאה ערלות פלשתים", **ביאר ר"פ** שמבואר "מיכל אשתי" ולא "מירב אשתי". **מבארת הגמ'**, שאול הבטיח שמי שיהרג את גלית, יקבל הממלך עומר גדול ואת ביות לאשה. **דוד הרג את גלית**, וכאשר בא לבקש את מירב, **אמר שאול לדוד** שהיות קידש בחוב שחיב לו המלך אינה מקודשת כדון מקדש בחוב. **ולכן** שאול נתן את מירב לעדריאל. **ואמר שאול** אם אתה רוצה שאתן לך את מיכל, לך הבא מאה ערלות של פלשתים, הלך דוד והביא ערלות פלשתים כמבוקש, **אמר לו שאול** יש לך אצלי מלוא ופרוטה, היינו העושר הגדול בעבור הריגת גלית, וכן ממון עבור הערלות, והיות וקידשתה בזה היה זה מקדש במלוא ופרוטה, **ולדעת שאול** אינה מקודשת כיון שהדעת על המלוא והמקדש במלוא אינה מקודשת. **אמנם דוד סבר** שהדעת על הפרוטה ומיכל מקודשת לו. **וי"א** שלכ"ע הדעת על הפרוטה אולם שאול סבר שאין להם ערך של פרוטה. **ודוד סבר** שהערלות שווים לאוכל לכלבים וחתולים. **דעת רבי יוסי** שמירב ומיכל היו נשות דוד, ולא למד את הדיוק "מיכל אשתי" **ולמד את הפסוק** "ויקח המלך את שני בני רצפה בת איה אשר ילדה לשאול את ארמוני ואת מבפשת ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל בן ברזילי המחלתי" וכו', **ומבאר בדקדוק הפסוקים** שנישואי מיכל לפלטי בן ליש היו בעבירה כיון שחלו קידושי דוד, כך ה"ה קידושי מיכל לעדריאל היו שלא כדיון כיון שתפסו קידושי דוד. **ורבי יהושע בן קרח** **למד** מהפסוקים שלא מיכל ילדתם אלא מירב, ונקראו ע"ש מיכל שהיא גדלה אותם, **וללמדך** שכל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו.

רבי חנינא למד, מעובד שנזכר ע"ש נעמי כיון שהיא גדלה אותו ורות ילדתו. **לדעת רי"ח**, למדנו מבתיה שגידלה את משה רבינו ונקרא על שמה למרות שיוכבד ילדתו. **לדעת ר"א**, שנקראו השבטים על שמחו של יוסף כיון שכלכל אותם במצרים למרות שיעקב ילדו.

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כל המלמד בן חבירו תורה כאילו ילדו, ולמדנו מאהרן ומשה שמכרו בניו של אהרן ולא בניו של משה, **למרות** שבתחילה כתוב "ואלה תולדות אהרן ומשה" למדנו מכאן שנזכרו אף על שמו של משה כיון שלמדנו תורה.

"לכן כה אמר ד' אל בית יעקב **אשר פדה את אברהם**" **ביאר רב יהודה** יעקב פדה את אברהם מצער גידול בניו (לרש"י גידול השבטים. לתוס' לגגול הירידה למצרים).

ביאר רי"ח את הסתירה בפסוקים האם נקרא "פלטי" או "פליטאל", ששמו היה פלטי ונקרא פלטיאל **שסייע ד' בעדו** ונפלט מלהיכשל בעבירה עם אשת דוד מיכל, שנעץ חרב בניו לבניה **ואמר** לו המוסק בדבר זה ידקר בחרב. אמנם כתוב "וילך איתה אשה" שהיה משמעות שבא עליה, **מבארת הגמ'** שרק גידלה וחובבה ונעשה כאישה אולם לא בא עליה. **ומה שנאמר** "הלך ובה" הכוונה על המצוה שהתגבר בעצמו. **עוד בחוריים** שניהם כבחורים שלא טעמו טעם ביאה.

אמר רי"ח, **יוסף** שהתגבר על יצרו במעשה אשת פוטיפר הוא כמעשה קטן אצל **בועז** שהתגבר על יצרו כאשר באה אליו רות לגורן (והיה לו צד היתר שהייתה פנויה ועמו במיטה). ואין דרכו של בועז דבר קטן אצל **פלטי בן ליש** שכבש יצרו במעשה מיכל (והיה נסיונו יום יום ולא שעה אחת כאצל בועז).

ד"ק

עוד אמר רי"ח "רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כולנה" רבות בנות הכוונה **ליוסף בועז**, ואת עלית הכוונה **פלטי בן ליש**. **אמר רבי שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן**, שקר הח"ן זה יוסף, "הבל היופי" זה בועז, "יראת ד' היא תתהלל" זה פלטי בן ליש. **עוד ביאור**, "שקר הח"ן דורו של משה רבנו, "הבל היופי" דורו של יהושע בן נון, "יראת ד' היא תתהלל" דורו של חזקיה המלך. **ביאור אחר**, "שקר הח"ן דורותיהם של משה ויהושע, "הבל היופי" דורו של חזקיה. "יראת ד' היא תתהלל" דורו של רבי יהודה בן אילעאי, שהיו ששה מתכסים בטלית אחת ועוסקים בתורה.

מלך שמת אחד מקרוביו אינו יוצא מפתח הארמון, **לדעת רבי יהודה** יכול ללוות את המיטה שמצאנו אצל דוד המלך שלווה את מיתתו של אבנר שנאמר "והמלך דוד הולך אחר המיטה". **לדעת רבנן** אין להביא ראיה משם, שיצא דוד המלך שלא יחשבו העם שהוא ציווה להרוג את אבנר. כאשר מאכילים את המלך סעודת הבראה, העם אוכלים על הקרקע, והמלך על הדרגש.

לדעת רבנן, הליכת נשים בהלויה תלוי במנהג המקום, אם לפני המיטה או לאחריה. **לדעת רבי יהודה** לעולם נשים מלוות לפני המיטה, שנאמר "והמלך דוד הולך אחר המיטה" ואין דרכו של המלך לילך במקום הנשים. **אמר רב חכמים** שדן להביא משם ראיה שיצא דוד המלך ללוות את אבנר **כדי שלא יאמרו** שהוא אמר להורגו, וכדי שידעו כולם בבירור יצא מאנשים ונכנס לנשים וחוזר חלילה עד "וידעו כל העם וכל ישראל ביום ההוא כי לא היתה מהמלך להמית את אבנר בן נר".

דרש רבא ויבא כל העם להברות את דוד", הקרי "להברות" הכתיב "להכרית" (עי' גליון השי"ס), **כאשר חשבו** שדוד אמר להרוג באו להכריתו, וכאשר התברר שאין הדבר כך באו לסעודת הבראה.

ביאר רב יהודה בשם רב עושנו של אבנר שלא מיחה בעת שהרג שאול את נוב עיר הכהנים. **לדעת רבי יצחק** הרי מחה ושאל לא שמע אליו. **ולמדו** את הפסוק כך "ויקנן המלך אל אבנר ויאמר הכמות נבל ימות אבנר ידך לא אסרות ורגליך לא לנחשתים והגשו כנפול לפני בני עולה ונפלת". **לדעת רבי יהודה**, היה עליו למחות שהרי לא היו רגליו אסורות וכו', וכיון שלא מחה נפל לפני בני עולה והרגוהו. **לדעת רבי יצחק**, הרי מחה אבנר ולא היה כאדם אסור וכבול, וא"כ מדוע נפלת והרגוהו. **ביאר רבנן**, למ"ד שמחה נענש אבנר כיון שעיכב את מלכות דוד שנתיים וחצי (שהמלך את איש בשת שמלך שנתיים ואחר מותו עוד חצי שנה עברה עד שהמליכו את דוד המלך).

מבואר שבסעודת הבראת המלך הוא יושב על "דרגש", מהו הדרגש? **לעולא**, מיטה למזל טוב. **דחתה הגמ'** הבנה זו, שאם זה למזל מדוע יושב ע"ה, הרי אין

משתמשים במיטה הזו. **אמר רבא** שאין זו קושיא, שכשם שמביאים לו יין ובשר בימי אבלו. כך מביאים לו את הדרגש. **אולם קשה**, מהלכות אבלות שאבל לא צריך לכפות דרגש, **ואם זה סימן למזל**, הרי צריך לכפות כמו שאמר שכופה את כל מיטתו הבית. **אף זו אינה קושיא**, שאין צורך לכפות כמו שאמר שכופה שבתית. **מוכיחה הגמ'**, שאינה מיטה רגילה המיועדת למזל, **אלא** מיטה שיש בה לולאות, **שהרי אמר רשב"י** שאמנם אבל אינו חייב לכפותה, אולם מתיר את הלולאות, ומדף המטה נופל מאליו, **בהכרח** שאינה מיטה רגילה המיועדת למזל. **ואמר רבין ששאל את רב תחליפא**, ואמר לו, שדרגש הכוונה למיטה שהמדף עשוי מעור ומחובר עם הלולאות. **אמר רבי ירמיה בשם רי"ח**, במטה מרכיבים את החבלים על המוטות. ודרגש, יש חורים במוטות ומחברים אליו לולאות המתחברות לעור שעליו ישנים. **זוחה הגמ' ומבארת**, צורת מיטה, יש נקבים במוטות, שם מכניסים את החבלים, ונקשר בלא ללפף סביב המוט. ודרגש, יש לולאות במוטות ואליהם מחברים את הרצועות שיש בעור. **אמר רבי יעקב בשם ריב"ל**, הלכה כרשב"ג שמתיר את הלולאות של הדרגש והמדף נופל. **אמר רבי יעקב בר אמי**, לגבי הלכות כפיית המיטה באבלות, מטה שיש לה כילה ולא שייך להופכה, מעמידה על צידה.

המלך מוציא את העם למלחמת הרשות ע"פ ב"ד של 71 (הלכה זו נכתבה שוב בפרק זה שמסדרים בו את הלכות המלכות). **מלך פורץ** דרך ולא שייך למחות בו, ואין שיעור רוחב לדרך המלך. והעם העם שבזוזים במלחמה נותנים למלך ונטול חלק יפה בראש.

בספר שמואל נכתבה "פרשת המלך" הפרשה שאמר שמואל לעם שרצו למנות עליהם מלך, **לדעת רבי יהודה בשם שמואל** כל מה שנאמר בפרשה יכול לבצע המלך. לדעת ר' שמואל איים על העם כדי שיהיו סרים למשמעת המלך אולם אין היתר למלך לעשות את כל המבואר שם. **וכן נחלקו רבי יוסי ורבי יהודה**. **ואמר רבי יהודה ג'** מצוות נצטוו ישראל בכניסתם לארץ, **א**. להעמיד מלך. **ב**. להכרית זרעו של עמלק. **ג**. לבנות את בית המקדש. **לדעת רבי נחוראי**, נצטוו ב' מצוות ואין חיוב למנות מלך אלא ידע הקב"ה שירצו עם ישראל מלך, שנאמר "ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבתי שום תשים עליך מלך".

לדעת ר"א, הזקנים התכוונו להונם שביקשו מלך לצורך משפט, אולם עמי הארץ קלקלו וביקשו שילחם להם במלחמתם.

מבואר בברייתא שאמר רבי יוסי ג' מצוות נצטוו ישראל בכניסתם לארץ, **א**. להעמיד מלך. **ב**. להכרית זרעו של עמלק. **ג**. לבנות את בית המקדש. והוכיח ממה שנאמר "כי יד על כס קנה מלחמה לד' בעמלק", שבתחילה צריכים להעמיד מלך שזה הכוונה "כסא" כפי הנאמר בשלמה המלך "וישב שלמה על הכסא ד' למלך", **וממה שנאמר** "והיית לכם מלך אבייכם וכו'" והיה המקום אשר יבחר ד' המצווה השניה להכרית זרע המלך, ורק אח"כ במנוחתם מהאויבים מתחייבים בבנין בית המקדש **ואף אצל דוד המלך** נזכר באופן זה "ויאמר המלך אל נתן הנביא ראה נא אנכי יושב בבית ארזים וכו'". **היינו** לאחר שתמה המלחמה החלו להתעסק בבית עולמים.

אמר ר"ל, קודם ששנא שלמה המלך נשים נוכריות מלך על העליונים שנאמר **"על כסא ד'"**, לאחר שנשא נשים נוכריות מלך על התחתונים שנאמר **"כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה"**. **נחלקו רב ושמואל למ"ד**, תפסח בסוף העולם ועזה בסוף העולם. **למ"ד** היו סמוכות וכשם שמלך עליהם מלך על כל העולם. **ולבסוף** מלך שלמה המלך רק על ישראל "אני קהלת הייתי מלך על ישראל". **ואח"כ מלך על ירושלים** בלבד "דברי קהלת בן דוד מלך בירושלים", ואח"כ **מלך על מיטתו** "הנה מטתו שלשלמה", ולבסוף לא מלך **אלא על מקלו** "זוהי היה חלקי מכל עמלי" (לאחר ששלשמה **אשמדאי**). **נחלקו רב ושמואל**, האם הכוונה למקלו או לבגדו. **וכן נחלקו** אם חזר אח"כ למלך (היה מלך, הדיוט, שוב מלך) או לא (מלך, והדיוט).

מבואר שמלך נטול בראש בביזת המלחמה, **מבואר** בברייתא אם נטלו ביזת מלכים הכל ניתן למלך, ושאר ביזת המלך נטול מחצה ושאר העם מחצה. **שאל אביי את רב דימי או רב אחא**, אוצרות המלכים מסברא הולכים למלך, אולם מה המקור לחלק את שאר הביזה, אמרו לו "ומשחלו לד' לנגיד ולצדוק לכהן", **יש היקש מלך לכהן**, מה הכהן נוטל חצי מכמות לחם הפנים, כך נוטל המלך חצי בביזת המלחמה. **והמקור** בכהן גדול אמר רבי "והיתה לאהרן ולבניו" חצי לאהרן וחצי לבניו.

ד"ק כא

לדעת רבנן אסור למלך להרבות נשים אלא עד שמונה עשרה. **לדעת רבי יהודה** יכול להרבות ובלבד שלא יהיו מסיתות את ליבו מתורת ד'. **לדעת רבי שמעון** אפילו אחת שאינה ראויה אסור לו לישא, **ומה שנאמר** "לא ירבה" שאפילו צדיקה כאביגיל לא ישא יותר מח'.

מבואר בדעת רבי יהודה שלומד כטעמא דקרא ולכך אסור למלך לשאת נשים מסיתות את ליבו ואם אינן מסירות את ליבו יכול לשאת כרצונו, **ואילו ר"ש** לא למד כטעמא דקרא ולכן אסור להרבות בכל מקרה. **מאידך למדנו**, שיטת רבי יהודה, אין ממשכנים אלמנה בין שהיא עניה או עשירה שנאמר "לא תחבול בגד אלמנה". **דעת רבי שמעון**, עניה אין ממשכנים אותה, אבל עשירה ממשכנים. והסברא שאין ממשכנים עניה כיון שצריך להשיב את המשכון כפי צורכה, ויצא עליה שם רע. **מבואר שדעת רבי יהודה** שלא דרש טעמא דקרא, ולכן לא חילק בין עשירה לעניה, **ואילו ר"ש** דרש טעמא דקרא ולכן חילק בין עניה לעשירה. **מבארת הגמ'**, שרבי יהודה לא דורש את הטעם של המקרא, אך באיסור המלך אמרה תורה בפסוק לא ירבה כדי של יסור. **ולדעת ר"ש**, בכל מקרה דורש טעמא דקרא, א"כ מדוע התורה הוסיפה טעם "ולא יסור", **אלא ללמד** שאפילו אחת שמסירה ליבו אסור לו.

מבואר במשנה שרבינו נשים הכוונה לח" נשים, **המקור** מדוד המלך שמבואר בפסוקים שהיו לו ו' נשים, **ואמר לו נתן הנביא** "ואם מעט ואספה לך כהנה וכהנה", דורשת הגמ' "כהנה" כמספר שהיו לו, ו"כהנה" עוד כמספר שהיו לו, סה"כ ח", **וכך למד התנא של המשנה** ש"כהנה" הראשון המורה על ו' נשים כך

ה"כהנה" השני שמורה על ו' נשים. **וברייתא למדנו** וכן דע רבי ירמיה, ש"כהנה" הראשון מוסיף ו', ו"וכנהנה" מוסיף את סה"כ מה שהתרבה עד עתה, נמצא סה"כ 24. **ומי שדורש** בכל מקום ריבוי מ"ו" לומד מ"ו" **וכנהנה** סה"כ 48 (כהנה = 12, ז"י = 12, "כהנה" = מה שהתרבה עד עתה סה"כ 48). **וכך למדו** בברייתא שיש אומרים ש"לא ירבה" נאמר עד 48 נשים.

הפסוק הנאמר אצל דוד שמשם למדו מנין חי' נשים "ויולדו לדוד בנים בחברון ויהי בכורו אמנון לאחינועם היזרעאלית ומשנחו כלאב לאביגיל אשת נבל הכרמלי והשלישי אבשלום בן מעכה והרביעי אדניה בן חגית והחמישי שפטיה בן אביטל והששי יתרעם לעגלה אשת דוד אלה ילדו לדוד בחברון", **מבאר הגמ'** ש"עגלה" הכוונה למיכל שהייתה חביבה עליו כעגלה וכן נאמר אצל שמשון "לולי חרשתם בעגלתי". **לדעת רב חסדא**, מיכל ילדה ביום מותה שהרי נאמר "ומיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה" **מבאר** שבחיייה לא היה לה ילדים, **אולם** ביום מותה היה לה. **ודוחה הגמ'** שהיו לה ילדים כמבואר שילדה את יתרעם, ומה שנאמר שלא היה לה ולד, זה מאותה שעה שבזה לדוד שפיזז וכרכר לפני ארון ד'.

מה שנאמר אצל דוד "ויקח דוד עוד פילגשים ונשים בירושלים" **ביארה הגמ'** עד כדי חי' נשים. **נשים** בקידושין וכתובה, **פילגשים** בלא כתובה ובלא קידושין.

אמר רב יהודה בשם רב, ארבע מאות ילדים היו לדוד וכולם היו בני "אשת יפת תואר" ויגדלו בלוריות וישבו בקרנות של זהב **והיו ממונים** בראשי גייסות והיו בעלי אגרופים של בית דוד. **עוד אמר** "תמר" הייתה בת אשת יפת תואר, ממה שיעצה לאמנון שישא אותה בהיתרו של המלך **ואם** לא היתה בת אשת יפת תואר איך יתכן שינשא אח ואחות, **בהכרח** הייתה בת אשת יפת תואר. **ולאמנון רע ושמו יונדב בן שמעה אחי דוד ויהונדב איש חכם" ביאר רב יהודה בשם רב**, שאין הכוונה חכם בתורה אלא לרשעה.

מעשה אמנון ותמר, יונדב ראה את אמנון כחוש וחלש **ושאלו** מדוע, אמר לו שרוצה את אחות אבשלום את תמר, **אמר לו** שיעשה עצמו חולה ויבקש שתמר תכין לו אוכל מסויים ותאכיל אותו מידה **וכך** יהיה בריא, **דוד המלך** בא לראותו וביקש ממנו שתמר תכין לו אוכל וכו', **ובאה תמר** להכין לו את האוכל **ואמר רב יהודה בשם רב** שעשה לו דבר המטוגן בשמן עמוק. ושוב לא רצה לאכול והוציא את כולם על עליה בעל כורחה ונאמר אח"כ **וישנאה אמנון שנאה גדולה מאוד כי גדולה השנאה אשר שנאה מאהבה אשר אהבה" ביאר רב יצחק** קשרה לו שערה ועשתה אותו כרות שפכה. **ותמר** הייתה בת אשת יפת תואר ולכן היה לה שיער בבית הערוה, **שהרי אמר רבא** שלבנות ישראל אין שיער בבית הערוה ובבית השחי שנאמר "ויצא לך שם בן גוים ביפך" (הכוונה לשיער רב שהרי אמה עברה יוצאת בסימנים וכו' ע"י שבת סב, ב ובראשונים שם).

לאחר אותו מעשה "ותקח תמר את אפר על ראשה וכתנת הפסים אשר עליה קרעה" נהגה בעצמה בזיון **ואמרו בשם רבי יהושע בן קרחה**, שמחמתה גדרו גדר גדול ולמדו שאר נשים ק"ו שאם לבנות מלכים, והם צנועות, על אחת כמה וכמה לשאר נשים וביותר פרוצות, **אמר רב יהודה בשם רב** באותה שעה גדרו על איסור יחוד עם הפנויה (למסקנא. שהרי מהתורה אסור להתייחד עם אשת איש).

אמר רב יהודה בשם רב, ואדניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלך" ניסה לחבוש את הכתר לראשו ולא התאים למידתו והיה עדות שאינו ראוי למלוכה. "ויעש לו רכב ופרשים וחמשים איש רצים לפניו" **ולאומם** רצים הוציאו את הטחול שלא יעכבם בריצה, **ונחקקו** כפות רגליהם ויכלו לרוץ על קוצים או סלעים.

אמרה תורה שהמלך "לא ירבה לו סוסים" אלא כפי השיעור הנצרך לו, **ודורשת הגמ'** מהמילה "לו" שהאיסור דווקא בסוסים שנועדים להרחבת גבולו, **אולם** מותר מה שנוצר לפרשים וכו' **ודורשת הגמ'** שמותר לו להרבות פרשים ורכבים ולהרבות סוסים כפי מה שצריך ואין צריך לצמצם. **ויש איסור** אף בסוס אחד שלא נצרך שנאמר "למען הרבות סוס", **ונאמר** "סוסים" לומר שעובר בלא תעשה על כל סוס וסוס.

"וכסף וזהב לא ירבה לו מאוד" אלא כפי מה שנוצר לתת לשכר החיילים במשך השנה. ולמדנו מהמילה "לו" שלעצמו אסור ומותר לצורך שכר החיילות, **ולמדו** שלהם אינו צריך לצמצם ויכול לתת בהרווחה.

דורשת הגמ' מה שנאמר מהמילה "לו" ב"לא ירבה לו נשים" שהדיוט אינו בכלל האיסור ורק מלך נאסר בנשים רבות.

שאל רב יהודה סתירה מהפסוק במלכים שמבואר שהיו לשלמה המלך 40,000 אורוות סוסים למרכבו, ואילו בדברי הימים מבואר שהיו לו 4,000 בלבד. **מבאר הגמ'** שיש התייחסות לבית הגדול שבו יש אורוות, **וניתן לומר** שהיו לו 40,000 בתים גדולים שבהם היו 4,000 אורוות, **אז** היו לו 4,000 בתים גדולים שבתוכם היו 40,000 אורוות לסוסים.

ביארה הגמ' על קושייתו של רב יצחק האם בימיו של שלמה לכסף היה ערך מועט או שעשירותו רבה ולא היה לו ערך כלל, **לפני שנשא את בת פרעה** נאמר "אין כסף נחשב בימי שלמה למואמה", ולאחר שנשא את בת פרעה "ויתן שלמה את הכסף בירושלים כאבנים".

אמר רב יצחק בשעה שנשא שלמה המלך את בת פרעה יד גבריאלי ונעץ קנה בים ונעשה שירטון ועליו נבנתה רומי. **עוד אמר** שלא התגלו טעמי המצוות בתורה, שעל ב' דברים נאמר בהם טעם ונכשלו בהם שנאמר "ולא ירבה לו נשים" **ואמר שלמה המלך** שיש בכוחו להרבות ולא לסור, ולמעשה כתוב "והי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו". **ועוד נאמר** "לא ירבה לו סוסים" **ואמר שלמה** אוכל להרבות ולא להשיב את העם למצרים, ונאמר "ותעלה ותצא מרכבה ממצרים בשש וכו'".

המלך כותב ספר תורה לעצמו ואינו מסתפק במה שקיבל בירושה. ונאמר "והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו" ולמדו כאשר יוצא למלחמה יוצא ס"ת עמו. וכאשר חוזר מחזיר את הס"ת עמו. כאשר יושב בד"ן (ע' בראשונים הרי מבואר לעיל שאין המלך דן) וכן כאשר אוכל הספר עמו.

אמר רבה כל אדם מחוייב בכתיבת ס"ת ואינו מסתפק במה שהניחו לו מאבותיו

שנאמר "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת". **שאל אביי** ממה שאמרו אצל מלך שלא מועיל לו מה שהשאירו לו בירושה, **אולם** הדיוט לא מחוייב לכתוב עוד ספר. **ביאר רבה**, שההבדל שהדיוט אינו צריך ב' ספרים **משא"כ** במלך שצריך ב' ספרים. **כפי שלמדנו בברייתא** "וכתב לו משנה התורה הזאת" היינו שכותב לו המלך ב' ספרי תורה, **ספר אחד** שיוצא ונכנס עמו, **וספר שני** שמונחת בבית האוצרות. **הספר הראשון** עושה אותו כמין קמע היינו שקל לשאתו כפי שאמר דוד המלך "שויית ד' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמות", **ואסור** להיכנס עם הספר לבית המרחץ או לבית הכסא "והיתה עמו וקרא בו" היינו מקום הראוי לקריאה.

אמר מר זוטרא או מר עוקבא במתן תורה ניתנה התורה כתובה בכתב עברי (לרב חסדא הכוונה לכתב גדול), **ובלשון הקודש**. **בימי עזרא** ניתנה להם בכתב אשורי ובלשון הקודש. **בחרו** להשתמש בכתב אשורי ובלשון הקודש והניחו להדיוטות (לרב חסדא הכוונה לכותים) להשתמש בכתב עברי ובלשון ארמי.

אמר רבי יוסי נאמר אצל משה רבנו "ומשה עלה אל האלקים" ונאמר אצל עזרא "הוא עזרא עלה מבבל" **אצל משה** העליה האמורה היא ביחס לנתינת התורה כך אצל עזרא, **ואם לא היה מקדימו משה רבנו**, היתה ראויה התורה שתניתן ע"י עזרא. ונאמר אצל משה רבנו "ואותי ציוה ד' בעת ההיא ללמד אתכם חקים ומשפטים" **וכן נאמר אצל עזרא** "כי עזרא הכין לבבו לדרוש את תורת ד' ולעשות וללמד בישראל חוק ומשפט". **ואע"פ שלא נתנה תורה ע"י עזרא** מ"מ נעשה שינוי בצורת כתיבת התורה, **שנאמר** בפסוק בעזרא "וכתב הנשטותן כתוב ארמית ומתורגם ארמית" **והכוונה** לכתב שהשתנה. **וכך היה במעשה אצל דניאל** שבא לפתור את הנכתב ע"י המלאך על קירו של בלשצאר ולא הכירו את הכתב שמאותה שעה השתנה הכתב, **זה האמור בפרשת המלך** "וכתב לו את משנה התורה הזאת" כתב הראוי להשתנות. **ונקרא** "אשורית" שעלה עימהם מאשור.

דף כב

לדעת רבי לא התחדש הכתב בזמן עזרא ודניאל, **ובתחילה ניתנה** תורה בכתב זה, ומה שלא הכירו את הכתב על קירו של בלשצאר **משום** שחטאו שכחו את הכתב, **וכאשר חזרו בתשובה** החזירו להם שנאמר "שובו לביצרון אסירי התקוה גם היום מגיד משנה אשיב לך", **ונקרא כתב אשורי** כיון שזה המאמר שבכתבים. **לדעת רשב"א בשם רבי אליעזר בן פרטא** שאמר בשם ר"א המודעי הכתב לא נשתנה מעולם שנאמר "ווי העמדים" כמו שהוים שעשו במשכן לא השתנו **שכך** היה שמם וכך היה צורתם כך אף שאר האותיות. **ונאמר במגילת אסתר** "ואל היהודים ככתבם וכלשונם" כשם שלא השתנה הלשון לא השתנה הכתב. ו"משנה התורה" יבואר לב' ספרי תורה, א. שיוצאה ונכנסת עמו, והיא קטנה כקמע שנאמר "שויית ד' לנגדי תמיד". ב. אחת לבית גזיו. **הנתינים שלא ביארו שספר תורה נמצא בחינקו**, למדו מו"ש שויתי" **כדברי בר חנה בר ביצאי** בשם רבי שמעון חסידא שהמתפלל צריך להרגיש כביכול שכניה כנגדו שנאמר "שויית ד' לנגדי תמיד".

ולדברי רשב"א לא השתנה הכתב והסיבה שלא הבינו את הנכתב אצל בלשצאר, **לרב**, נכתב בגימטריא בחילופי אותיות. **ופירש להם דניאל** שאין לו זכות הארץ על מלכותו. **לשמאל** נכתב בעירוב אותיות. **לרוי"ח** נכתב מהסוף להתחלה. **לרב אשי** בכל מילה הקדים את האות השניה לראשונה. **"שום תשים עליך מלך"**, שתהא אימתו עליך, **אין** רוכבים על סוסו, **לא** יושבים על כסאו, לא משתמשים בשרביטו או בשאר דברים המיוחדים לו. **לא** רואים אותו כאשר מסתפר, ערום או בבית המרחץ.

אמר רב יעקב בשם ריו"ח, אבישג נחשבת לשרביטו של דוד שהייתה מחממתו, היתה **מותרת לשלמה** שהיה מלך, **ואסורה לאדניה** שהיה הדיוט. אבישג אמרה לדוד שישא אותה, ואמר לה שהיא אסורה לו כיון שכבר יש לו חי' נשים. **אמרה אבישג לדוד**, גנב שלא מוצא מה לגנוב אומר שאסור לגנוב, אף אתה כבר תשש כוחך ולכן אתה תולה באיסור. **אמר דוד המלך** שיקראו לבת שבע, ותראה אבישג שדבריו נכונים שאינו נושא אותה רק מחמת האיסור. **אמר רב יהודה בשם רב** באותה שעה קינחה בי' מפות מחמת בדיקה בין תשמיש לתשמיש.

אמר רב שמן, בא וראה כמה קשים גירושין. שהרי התירו לדוד להתייחד עם הפנויה **ולא התירו** לו להתגרש מאחת מנשותיו כדי שישא את אבישג. **אמר רבי אליעזר** המגרש אשתו ראשונה אפילו מזבח מוריד דמועות **והגמ' דורשת** "כסות דמעה את מזבח ד" וכו', ונאמר בסמוך "ובין אשת נעורייך". **אמר ריו"ח או רבי אלעזר**, אין אשתו של אדם מתה אא"כ מבקשים ממנו ממון שנדר לצדקה ואין לו לתת שנאמר "ואם אין לך לשלם למה יקח משכבך מתחתייך". **ואמר ריו"ח** כל אדם שמתה אשתו הראשונה כאילו חרב בית המקדש בימיו, **והגמ' מוכיחה** ממה שבת המקדש נקרא מחמד עיניכם, וכן אשה נקראת מחמד עיניך. **אמר רבי אלכסנדר** אדם שמתה אשתו בימיו, עולם חשך בעדו שנאמר "אור חשך באהלו ונרו עליו ידעך". **רבי יוסי בר חנינא אמר**, נחלש ופסיעותיו מתקצרות ש"צרו צעדי אונן". **רבי אבהו אמר**, לא יצליח בעצתו שנאמר "ותשלכיהו עצתו".

אמר רבה בר בר חנה בשם ריו"ח קשה לזווג איש ואשה לקרוע ים סוף "אלקים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות", **ואמנם אמר רב יהודה** בשם רב ארבעה יום קודם יציאת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני, **אולם דיבר על זיווג ראשון** ולא על שני. **אמר רב שמאל בר נחמן**, לכל יש תמורה וניתן להחליפו חוץ מאשת נעורים שנאמר בנביא, שעם ישראל כלפי הקב"ה "ואשת נעורים כי תמאס" והקב"ה ישוב אלינו. **לימד רב יהודה את בנו רב יצחק**, אדם מוצא קורת רוח רק באשתו ראשונה שנאמר "יהי מקורך ברוך ושמח מאשת נעורייך" ואמר ביחס לאמו. **ומבאר הגמ'** שהייתה נוחה לרצות, אך מחמת שהייתה תקיפה אמר עליה בפעם אחרת "ומוצא אני מר ממות את האשה אשר היא מצודים וחרמים".

אמר רב שמאל בר אוניא בשם רב, אשה לא נשואה נחשבת ככלי שאינו גמור וכורתת ברית אלא למי שעשאה כלי, **היינו** מי שהשיר את בתוליה שנאמר "כי בעליך עושיך ד' צבקות שמו". **למדנו בברייתא אין איש מת אלא לאשתו** שנאמר "וימת אלימלך איש נעמי", **ואין אשה מתה אלא לבעלה** שנאמר "ואני

בבאי מפרדן מתה עלי רחל".

דיני תספורת: א. מלך כל יום. ולומדים "מלך ביופיו תחזינה עיניך". **ב.** כהן גדול מער"ש לער"ש. היות ומתחלפים המשמרות וצריך להראות ביופיו. **ג.** כהן הדיוט, אחת לל' יום. **ולומדים גז"ש** מנזיר שיותר מל' יום מוגדר כפרע, ואז ישלחו את השיער. **ולא נאמר דין תספורת לכהן כל ל' יום** בזמן הזה, שמדמים לין שאינו נאסר אלא בעת שיהיה בית המקדש. **ואמנם למדנו** ששיטת רבי שמעיקר הדין היה צריך להיות שכהן יהיה **אסור בשתיית יין לעולם** מחמת שמא יבנה המקדש, **אולם היתר רבי** כיון שאין יודעים את סדר המשמרות. אולם לדעת רבנן נראה שאסורים בשתיית יין, **שהרי אמר אביי** שכהנים שותים יין בזמן הזה מחמת דבריו של רבי, **אולם רבנן** אסרו שתיית יין וגזרו על יין יותר מתספורת, **א.** שהרי לא

נמצא כהן פיקח בעת שיבנה המקדש, **ולגבי** תספורת יוכל להסתפר ולבא. **זוחה הנמ'** שהרי יוכל לישן מעט ויפוג יינו, ובין רב זה לא מועיל. **ב. דעת רב אשי** כיון שנאמר לישון של חילול עבודה. ואילו על פרועי ראש לא נאמר לישון של חילול עבודה. **ודחתה הגמ'** משום שיש הקש ביניהם לגבי חיוב מיתה, וא"כ נראה שהוקשו אף לגבי חילול עבודה. **וביאר רב אשי לרבינא** שלמעשה למדנו דין מיתה על פרועי ראש מהלכה למשה חסיני ואח"כ סמכו על הפסוקים.

צורת התספורת "תספורת לוליינית" **ביאר רב יהודה בשם שמואל**, תספורת נאה במיוחד, ביאר רב אשי שורשו של שיער בצד ראשו של שיער. **ואמר רבי** כהן גדול מסתפר **כבן אלעשה**, שפיזר מומן רב כדי שילמדוהו איך הסתפר כהן גדול.

הדן על פרק כהן גדול

עיונים על פרק כהן גדול

לדף יח, א, יט, ב.

האם "חליצה" היא מצווה או היתר לשוק?

המשנה מבארת את החילוק בין דיני המלך לדיני כהן גדול, ובין הדברים הובא שלדעת רבנן אין חולצים לאשתו של מלך והוא אינו חולץ וכו'. ולדעת רבי יהודה אם רוצה מקיים בכך מצווה וכו'. דנו בעבר כמה וכמה פעמים האם "חליצה" זה היתר ליבמה לשוק, כלומר כאשר מת בעלה ולא השאיר זרע אחריו ציוותה התורה שתתייבם לאח בעלה, וכל עוד לא התייבמה היא אסורה באיסור לאו לשאר אנשים, וכאשר אינה רוצה להתייבם, צריך להפקיע ממנה את האיסור לשוק ע"י "חליצה", כלומר כל המושג חליצה הוא היתר לשוק. או שיש בחליצה מעשה מצווה, שבכאן מקיימים את המצווה שהתורה אמרה לייבם או לחלוץ, וכשם שיש מצווה במעשה הייבום, יש מצווה בחליצה.

כנזכר בענין זה עסקנו כמה פעמים ב"עיונים על הדף" וננסה עתה לעלות את הנזכר ולהוסיף בענין, זה ובהמשך הדברים נעלה את דברי רש"י שנדפסו לפנינו יט, ב, אולם דבריו מתייחסים למשנה בתחילת הפרק, ודברי הרש"ש על דבריו ועוד. במשנה ביבמות (כו, א) מבואר, ארבעה אחין שנים מהם נשואים שתי אחיות ומתו הנשואים את האחיות הרי אלו חולצות ולא מתייבמות. וביארו בגמ' ותלו האם יש זיקה או אין זיקה ועיי"ש בארוכה את עיקר הסוגיא, מה שעולה בדברי הגמ' שם שלח"ד אין זיקה, בשורש הדין היו יכולות להתייבם ב' היבמות. אלא יש כאן חשש ביטול מצוות יבמין. שכאשר אחד ייבם, חוששים למיתת השני, ויבמה שניה תצא בלא כלום, שהרי היא עתה אחות אשתו.

וצריך להשכיל טובא, מה הועלנו לאחר תקנת המשנה שייחלצו, אמנם בגמ' חששו לביטול מצות יבמין של אחת אולם עתה נמצא שאף אחת לא מתייבמת, ואין מצוות יבום כלל. ולו לא היו חוששים לביטול מצות יבמין ונהי שהיה מת אחד מן האחים אולם לכה"פ היה מתקיים יבום אחד.

ע"כ נראה בגמ', עכ"פ לפום ריהטת לשון הש"ס "מצות יבמין" הכוונה לפרשת היבום שבתורה. פרשה זו כוללת בתוכה ענין היבום וענין החליצה כאשר מתו ב' האחים הנשואים לאחיות ונשארו יבמות בעולם ויש בהם את דיני הזיקה וגופי ההלכות התלויות בהם עתה יש "מצות יבמין" אין הכוונה ל"יבום" אלא לפרשת היבום ויוכל להתקיים או ע"י יבום או ע"י חליצה. אלא אם יקיימו יבום באחת וחוששים למיתה אפשר ושניה תצא בלא כלום וזה לאחר שכבר נפלה לזיקה, א"כ נפסיד לגבה את "מצות היבמין". לכך אמרו שיחלצו לתרי ובכך תתקיים "מצות יבמין" שאף כוללת בתוכה כאמור את פרשת החליצה.

עלה לנו מדברי הש"ס, וכך הוכיח העונג יו"ט (סי' קעו' וכבר קדמו לו) שקיום חליצה הוא קיום "מצות חליצה" ולכן כאשר חששנו לביטול מצות יבמין מתקיימת המצוה ע"י חליצה. ובהכרח שחליצה מוגדרת למצוה שאל"כ מה הועלנו לגבי חשש ביטול מצות יבמין. ע"כ לפי פשטות הסוגיא מצות חליצה חומרה ותוקפה כענין מצוות יבום. ויש לדון ולברר נושא זה, כפי שיוכח המעיין.

מעתה יש לנו לברר בזה הענין כפי שכבר פתחנו, במה שאמרה תורה ואם מאן ימאן וכו' מהו דין החליצה האם הוא מצוה גמורה המוטלת על האדם. וכשם שיש חיוב בסוכה על סוכה וחיוב תפילין בכל יום וכו' כך כאשר מתמלאים דיני התורה באשת אח שמת בלא בנים וכו' ולא רצה לייבם מוטלת על היבם או/ו היבמה מצוות חליצה. או דלמא, היות ויש איסור אשת המת החוצה, אמת כדי להתירה מזיקתה צריך לחלוץ לה אולם אין כאן מצוה כי אם היתר עגונות בלבד. ובעז"ה נעלה הנפק"מ לקמן. אמנם כפי הנראה לפום פשטות הסוגיא ביבמות כנזכר שחליצה היא מצוה גמורה ממש כמצות היבום וכפי שהוכחנו שלכך יצאנו מידי החשש של ביטול מצות יבמין. ובלא שנגדיר את החליצה למצוה לכאורה לא הועלנו כלום לביטול מצוות יבמין.

ובסייעתא דשמיא נזחי אנן בדברי רבוותא במשך הדורות ובסוגיות הנצרכות לכך, לברר את הנושא. אף שהדברים ארוכים עד למאוד הבאנו את עקרי השיטות והראיות בסוגיא זו.

אי' בגמ' בכתובות (קיא, א) בסוגיא העוסקת במעלת ישיבת א"י ובדין הכל מעלין לא"י וכפיית הבעל או האשה לעלות לא"י. אומרת הגמ', ההוא גברא דנפלה ליה יבמה בי חוזהא אתא לקמיה דרבי חנינא א"ל מהו למיחת וליבמה א"ל אחיו נשא כותית ומת ברוך המקום שהרגו והוא ירד אחריו. עכ"ל הש"ס. מבואר בדברי הגמ', שיש איסור לדעת רב חנינא לצאת מא"י לחו"ל לצורך קיום מצוות יבום.

ודברי ר"ח הם פלא לפי סוגיית הש"ס ע"ז (יג, א) אמרו שמותר לצאת לחו"ל ללמוד תורה ולישא אשה. א"כ יבום הוא בכלל לישא אשה. ומדוע אסר רבי חנינה לההוא גברא. ושוחק להעמיד שההוא כבר היה נשוי.

הרמב"ם (פ"ה ממלכים ה"ט) פסק אסור לצאת מא"י לחו"ל לעולם אלא ללמוד תורה או לישא אשה או להציל מיד הגוים ויחזור לארץ. מוכיח הכס"מ מלשון הרמב"ם שאף כאשר יוצא לאחד מן הדברים שמותר בעבורם לצאת צריך לחזור לארץ. לכאור' הדברים הם ברורים מאחר ובגמ' בכתובות (קי, ב) אמרו שיכול לכוף אשתו לעלות לא"י ואם אינה רוצה

מוציא בלא כתובה. א"כ ברור לכאורה שצריך לחזור. אולם זה אינו מספיק שהרי מאן יימר לן שאם יוצא לקיים את המצוה, לא יוכל לשהות בחו"ל.

אומר הכס"מ ומקורו בדברי התוס' בע"ז (שם) שמוכח מהמעשה עם רבי חנינא שצריך לחזור אף כאשר יצא לדברים המותרים. שאותו אדם שאל מרבי חנינא לרדת לחו"ל לייבם ולהישאר שם. ע"ז אמר לו רבי חנינא שאסור לו לצאת. אולם אם היה דעתו לחזור מיד הרי אמרו שמותר לצאת לחו"ל כדי לישא אשה. וזה פסק הרמב"ם שמותר לצאת אולם תמיד צריך לצאת על דעת לחזור. ע"כ תורף המעשה המובא בבבלי. והביאו תוס' בע"ז (שם) ב' שיטות האם לכל מצווה מותר לצאת לחו"ל והדברים שנזכרו בגמ' הם קלים יותר או שהם חמורים ולשאר מצוות אסור.

מעשה זה הובא אף בירושלמי במו"ק (פ"ג ה"א) אולם בשינו"ס, "חד כהן אתא לגבי רבי חנינא א"ל מהו לצאת לצור לעשות דבר מצוה לחלוץ או לייבם א"ל אחיו של אותו האיש יצא ברוך המקום שנוגפו ואת מבקש לעשות כיוצ"ב". סוגיית הש"ס במו"ק היא לגבי היתר תגלחת בחול המועד ושם אמרו אסור לכהן לצאת מא"י, משום שגזרו על טומאת העמים. ולכך כהן שחזר מחו"ל אסור לו לגלח במועד אף שאמרו שהבא ממדה"י מותר לו לגלח במועד. וע"ז דעת ר"ח שאף לדבר מצווה כאמור אסור לו לצאת. אולם למדנו מלשון הירושלמי על איזה דבר מצווה אמור "לחלוץ או לייבם". מבואר מרהיטת הירושלמי ש"חליצה" מוגדרת למצוה. ולא התיר ר"ח, ביאר בקרבן העדה, על אף שחליצה היא מצוה ולכאור' היוצא לחו"ל לצורך חליצה אינו מתכוון להתעכב ודעתו לחזור בכ"ז פסק רב חנינא שאין לצאת משום שתבא היא אל זקני עירו.

לכאורה היה מקום לבאר את שינוי הנוסחאות בין הירושלמי לבבלי, ע"פ העניין המדובר. הבבלי לא העלה צד שמותר לצאת לחול כדי לחלוץ היות והתירו לצאת לחול רק "למצוה" ולא להיתר עגונות. רק מחמת מצוות יבום שאל את רבי חנינא מה דינו. אולם בירושלמי למדו כלשון הש"ס שחליצה היא מצווה ולכן העלו בקושיית ההוא גברא האם מותר לו לצאת לצורך מצוות חליצה או לצורך מצוות יבום. וכמובן שאין הדברים מוכרחים כפי שברור למעיין. במשנה שלנו כנזכר (יח, א) חילקו בין דיני כהן גדול לדיני מלך. ואמרה המשנה "והמלך וכו' לא חולץ ולא חולצין לאשתו". ביאר רש"י (הדפס לפנינו יט, ב רהע"מ) "ולא חולצין לאשתו מפני שאסורה להינשא" עכ"ל.

מבואר ברש"י שסיבת דבר שאין חולצין לאשת המלך כיון שיש הלכה שאשת המלך אסור לה להינשא מחמת כבודו של מלך שאין נושאים אלמנתו של מלך. א"כ אומר רש"י אין טעם בחליצה. מבואר לכאורה ברור בדברי רש"י, שחליצה בהגדרתה היא היתר עגונות, וכאשר אינה יכולה להינשא אין סיבה לחלוץ. ואם למד רש"י שחליצה היא מצווה גמורה העומדת בפני עצמה, מה בכך שאסור לה להינשא לאחר, תפ"ל שחייבת בחליצה כדי לקיים מצוות התורה בפרשת חליצה.

מכח דברי רש"י הנ"ל ועוד, דן בתרומת הדשן (ח"א סי' רכ) לגבי תקנת הקהילות שלאחר חליצה מתחלקים בירושת המת היבמה והחלוץ. ונשאל התרומה"ד, לגבי יבמה שלא רצתה לחלוץ והסתעף לדיני חו"מ בעקבות הנידון שנשאל. ועולה מתוך דבריו, אם מביורר הדיינים נמצא שאין סיבת חוסר הרצון של היבם והיבמה לחלוץ, ההערמה, או סיבה אחרת שאינה הגונה, אין לנו לכופם ותשאר בעיגונה. מבואר כנ"ל שאין חליצה היא מצווה אלא כעין היתר מהעיגון.

ע"ז הדרך בשו"ת חתם סופר (אבהע"ז ח"ב סי' פה) נשאל על זקן וזקנה שחדל להיות לה אורח כנשים ויש להם טירחה גדולה לבא לבי"ד ואינם רוצים לחלוץ או לייבם ומעוניינים להישאר בזיקתם עד עולם. השואל העלה לחת"ס מדברי הזוהר בפרשת חוקת שמבואר שיש מצוה רבה לחלוץ כיון שיש בזה תיקון גדול לנפטר וכו'.

נוקט החת"ס שאין לכופו על דברי קבלה בדבר שלא נזכר בש"ס. ונמשך אחר תשובתו של התרומה"ד הנזכרת, שאין צריך לחלוץ אם אינם מעוניינים ולא יצא מזה תקלה ובין כך לא יעברו על לא תיהיה אשת המת החוצה.

כעין הדבר, בתשובת חכם צבי (סי' א) נשאל לגבי יבמה שהיו לה כמה יבמים חלק מהם אינם נוהגים בדת משה וישראל והעלו כמה טענות בדיני החליצה. מצוה בגדול האחים. יבום וחליצה במומר. והנוגע לעניינו היבמה טענה שהיא "קטלנית" ובין כך אסור לה להינשא וא"כ אין סיבה לחליצתה שבין כך אין היא בגדר "לא תיהיה אשת המת החוצה". דן באריכות לגבי דיני קטלנית ליבום. מסקנת דבריו, היות וחליצה באה להיטיב עם היבמה, שלא תשאר בעיגונה, ואין כאן מצוות חליצה, ובנושא הנזכר היבמה היא קטלנית עדיף להשאיר אותה בעיגונה מאשר להוסיף עוד חשש שמא תינשא לאחר. מבואר נמי שהגדרת חליצה היא היתר.

על דברי רש"י הנזכרים לפנינו בסוגיא בדין מלך תמה הרש"ש טובא, וז"ל "רש"י ד"ה אין חולצין מפני שאסורה להינשא לכאורה ה"נ דמצות חליצה אינה בכדי שתהא מותרת להינשא אלא שהיא מצוה מטעם הכמוס מאיתנו אף אם אינה רוצה להינשא לעולם". מביא את דברי החכם צבי הנ"ל. ותמה על דבריו. ולמד בדברי רש"י שאמנם יש לומר דחליצה היא מצוה ולא כפי הנראה לפום ריהטת לשון רש"י שזה רק מתיר. אלא רש"י דרש את הפסוקים בהגדרת מצוות חליצה. היות ואמרה תורה "לא תהא אשת המת החוצה" כלומר מתי אמרו מצוות חליצה כאשר יתמלאו תנאי המצווה ואחד מן התנאים שתהא אשת המת החוצה. ואשת המלך שאינה יכולה להינשא לאחר, אין בה מצות חליצה מחמת זה שחזר בה פרטי ההלכה של חליצה. דן בראיה מפסוק זה. והעלה היות ודרשו בגמ' "ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל" ואמרו כיון שחלץ מותרת לכל ישראל. אין זו דרשה המספרת לנו מה עתה המעמד של היבמה אלא הגדרה בדין מצות חליצה, הגדרת המצווה שתיהיה אשת המת מותר לכל ישראל, היות ופרט זה חסר באשת המלך אין לה לחלוץ.

ברמב"ם (פ"ב ממלכים ה"ג) לגבי דיני המלך כתב "וכן כיון שאי אפשר לייבם את אשתו כך אין חולצין לה אלא תשב לעולם בזיקתה". בכס"מ למד בדברי הרמב"ם קרוב לדברי רש"י, ונקט, היות ויש איסור לגבי יבום, מחמת כבודו של מלך, לכן אין חולצין שבין כך אסורה להינשא. אולם הרש"ש למד בדעת הרמב"ם ודקדק את לשון הרמב"ם מתוך שא"א לייבם אך אין חולצין" היינו ההלכה כל שאינו עולה ליבום אינו עולה לחליצה. ובאמת תמה הרש"ש מאי שנא מחייבי לאוין ועשה שכן יש בהם מצות חליצה. והאריכו האחרונים בדבר זה טובא.

באור גדול על המשניות (פ"ב בסנהדרין מ"ב) נקט שלעולם בעיני לטעמו של רש"י ולטעמו של הרמב"ם. אין חולצין לה כיון שאינה נישאת. אולם עדיין תפ"ל מצד מצוות חליצה. כאן אמר הרמב"ם את טעמו שאינה עולה ליבום אינה עולה לחליצה. ושונה מדין חייבי לאוין ועשה היות וכאן החליצה היא מוגדרת כפסולה ולא מתקיימת כדינה ואין המצווה בשלמות, לכך אין חולמין. ויש לברר דבריו ולעיין בהם טובא.

וניתן לבאר, עכ"פ בדעת רש"י תרומה"ד החכם צבי והחת"ס, מצות חליצה היא מצוה והיא על דרך האמור בשחיטה וגירושין. אין היא מצווה המתחייבת מן המציאות, גם כאשר יש זיקה, אינה מחוייבת מן המציאות שהרי יש יבום. הגדרת המצווה היא כאשר מקיימה מקיים מצוה. אולם לא בתורת מצווה חיובית, אלא אמרו לאדם יש מצוות שפועלים פעולה לפי הגדרות התורה, והיא מוגדרת למצווה. כאשר ירצה לאכול יש מצווה איך לשחוט. כאשר רוצה לגרש יש מצוה איך לגרש. כאשר רוצה היבמה להינשא לאחר צריך לחלוץ, המצווה היא איך לחלוץ. למד רש"י אין חיוב חליצה בתור מצווה, אלא כאשר מקיים חליצה הוא מקיים מצווה. ואדם רגיל שיחלוץ לפני דיני התורה בודאי קיים מצוה. אולם באשת המלך אין נפק"מ בחליצה אין חיוב בחליצה. ה"ה קטלנית בחכם צבי. ה"ה באין רוצים לחלוץ מחמת זיקנה בחת"ס ובתרומה"ד. אחד המאפיינים לבדוק את דבר מסויים הוא מצווה או לא, יש לבדוק אם יש ברכת המצוות ואיך מטבע הברכה.

ולגבי ברכת המצוות בחליצה, ברמ"א הזכיר ברכת המצוות ביבום. אולם בחליצה לא מצאנו בדבריו שהזכיר דבר מה בנידון. אלא בשו"ע בסדר החליצה (הנדפס בסמוך לסי' קסט"ו) הביא בהלכה האחרונה, "מצאתי כתוב בסדר אשכנז וכשיעמדו יאמר הרב בא"י אמ"ה אקב"ו במצות וחוקים של אברהם אבינו והטעם מדאמרין בפרק כסיו דם בשכר שאמר אברהם ועד שרוך נעל זכו בניו למנעל של חליצה ויש לאומרו בלא הזכרת שם ומלכות. עכ"ל.

כאמור לעיל נדון האם חליצה היא מצוה או מתיר, ונקטנו שהיא מצוה קיומית. ויש בה אף את החלק של מתיר עגונות. (והארכנו בדבר זה בכמה וכמה עניינים בברכה על היבום והחליצה, ולמי המצווה בחליצה וכו'. ואכמ"ל.)

לדף יט, א.

שורש הענין בעשה דוחה לא תעשה.

אמרו בגמ' שהסיבה שאין מייבם כהן גדול את אשת אחיו שהייתה נשואה לאחיו משום שלא אתי עשה וידחה עשה ולא תעשה. אולם אם רק הייתה מאורסת לאחיו מחמת כללי המצוות הייתה צריכה להתייבם שהרי עשה של יבום ידחה לאו של אלמנה לכהן גדול, והיא בתולה ואין כאן עוד לאו. אלא רק מחמת גזירה של ביאה שניה. צריך ללבן מה הענין שעשה דוחה לא תעשה. האם כוחו של עשה רב מלא תעשה.

הקשה רבינו ניסים גאון, (נדפס על הדף בשבת קלב') ספק גדול מסתפקין בני אדם, ושואלין, הרי יודעים אנו שאיסור לאו ואזהרתו, יותר חמור ויתר קשה מציווי עשה, א"כ מדוע אומרים שמצות עשה דוחה לא תעשה.

באריכות לשונו ביאר בין הדברים, שמצות העשה היא מצוה קבועה. ואם יש לאו גרידא, אז הוא נאמר על תנאי. כלומר, נאמרה האזהרה, רק בכה"ג שזה לא בסתירה למצות עשה. כי כך גזרה התורה, שהעשה הוא העומד במקומו, ולא תעשה נאמר על תנאי, שאם יש והוא בא בסתירה למצות עשה עומד במקומו ואז התנאי שנאמר בלאו נדחה.

אולם הרמב"ן בפירושו עה"ת (פרשת יתרו פרק כ' פסוק ח') כתב שהטעם שעשה דוחה ל"ת, משום שבאמת מצות עשה יותר גדולה מלא תעשה, והטעם, מצות עשה יוצא ממדת האהבה והוא למדת הרחמים כי העושה מצות אדוניו אהוב לו ואדוניו מרחם עליו. ומצות לא תעשה הוא למדת הדין ויוצא ממדת היראה. וכמו שהאהבה גדולה מיראה לכן אמרו שעשה דוחה ל"ת.

וביאר בזה המשך חכמה (פי' וזאת הברכה) אדם שעושה מדעת עצמו, אז כאשר עובר על ל"ת וממרה, אז עונשו גדול ממי שלא עשה את רצון ד'. אולם לאחר שיש ציווי ויש רצון ד' גם על עשה וגם על לא תעשה, מי שמקיים עשה, הוא מראה אהבה להקב"ה. ואם נמנע מעבירות, יש לנו ראייה שמפחד ולא יותר מזה. ולכן אומרים שידחה עשה ל"ת. כמו שאומרים שמותר כלאים בציצית שדוחה עשה של ציצית לאו של כלאים, כי מה שלובש כלאים לא עובר בזה על רצון ד', הוא בא לקיים את רצונו ויתברך במצות ציצית

לדף יט, ב.

צער גידול בנים וצער לידה.

אומרת הגמ' שיעקב אבינו פדה את אברהם אבינו מצער גידול בנים, שנאמר "והרביתי את זרעך ככוכבי השמים" שריבוי עם ישראל היה צריך להיות ע"י אברהם אבינו, ויעקב פדה את אברהם והוא גידל את יב' השבטים. וכך ביאר רש"י לפי פשוטו של ענין, ועיין תוס'.

מה קודם למה צער העיבור או צער גידול בנים? הגמ' אומרת בעירובין (צט, ב) "אל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך והרנך בעצב תלדי בנים ואל אשר תשוקתך והוא ימשול בך" (בראשית ג, טז) "עצבונך" - זה צער גידול בנים. "והרונך" - זה צער העיבור "בעצב תלדי בנים" - כמשמעו, וכו'. שואלים העולם צער העיבור והלידה הם קודמים לצער גידול בנים, א"כ מדוע שינתה התורה וכתבה את סדר הדברים הפוך מן המציאות.

במהרש"א הביא בשם המדרש שהדרשה נדרשת בצורה אחרת שעצבונך הוא צער העיבור. והרנך זה צער הוסת (ועי' במהר"ל גור אריה, שם, שביאר מדוע הגמ' לא רצה לבאר כדברי המדרש). בתורת חיים כתב שהתורה באה לרמוז שצער האשה יהיה רב, ובעודה מתעסקת בצער גידול בניה יתווסף לה תוך כדי צער עיבור מחדש.

בגאון יעקב מתרץ בפשטות. הפסוק הולך על אדם וחיה וכידוע הגמ' בסנהדרין (לקמן לת, ב) שעלו למטה שניים וירדו ארבעה, לאם כל חי "חיה", לא היה צער עיבור, ולא היה לה צער לידה. ורק היה להם צער גידול בנים, א"כ קדם הצער גידול בנים לפני צער הלידה.

באור תורה בפרשת תולדות ביאר, היות וקיי"ל שאין אשה מחוייבת בפריה ורביה. אולם מן הדין של שבת יצרה שאמר הקב"ה שצריך ליישב את העולם היא מחוייבת א"כ בלידה הראשונה יש אף את חיוב האשה לקיים את המצוה א"כ היא

מוגדרת כשליח מצוה וקוי"ל ששליח מצוה אינם ניזוקים לכן נוקט האור תורה אין צער לידה בלישה הראשונה א"כ צער גידול בנים קודם לצער הלידה שיש צער לידה אך ורק מהלידה השניה. ולכן התורה הקדימה את צער גידול הבנים.

על מי צער גידול בנים? שואל המהרש"א מבואר שעשר קללות נתקללה חוה וכו' ואחד מהם הוא צער גידול בנים. שואל המהרש"א הרי זה קללה אף על האיש מדוע זה דווקא לאשה? ומביא המהרש"א ראייה לזה מרש"י לפנינו, שאף לאיש יש צער גידול בנים כשביאר רש"י שיעקב אבינו פדה את אברהם אבינו מצער גידול בנים.

המהרש"א מתרץ שהיות והדבר יותר שכיח אצל האשה היות והיא מגדלת בינו וכו', נכתב אצלה. ויש שתירצו ע"פ התורת חיים שביאר את מה שהתורה הקדימה צער גידול בנים כיון שהתורה באה לומר על האשה את קללותיה שבעודה מתעסקת עם צער גידול בניה יתווסף לה צער הריון ולא הכוונה שיהיה רק לאשה צער זה אלא אצלה יורגש יותר.

כתב בבית יעקב (פרשת קורח) בשם הר"ר בונים מפשיסחא אם יש לאדם צער גידול בנים יזהר מחלוקת. אמרו גדולי הרבנים, כנגד צער גידול בנים יש להחזיק תורה ולומדיה ולדאוג למחסור הלומדים ולתפוס את הנערים המבטלים תורה ולדאוג שיהיו במסגרת המתאימה להם. ועי"ז יתנו לו באותה ברכה שהוא צריך לה וימנעו ממנו צער גידול בנים.

אמר לי מרן הרה"ג שטיינמן שליט"א (חורף תשסג) שכאשר דואגים למי שאין מי שידאג לו בהתפתחותו, הקב"ה מביא ברכה שלא יהיה צער גידול בנים.

לדף כ, ב

שורש מצוות מחיית עמלק.

מבואר בגמ' ג' מצוות הצטוו עם ישראל בכניסתם לארץ, א. להעמיד מלך. ב. למחות את עמלק. ג. לבנות את בית המקדש. נרחיב מעט בעניין מחיית עמלק.

ויאמר כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק מדר דר. (שמות פרק יז פסוק טז) תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח (דברים פרק כה פסוק יט)

על מי החיוב: דעת הרמב"ם (סהמ"צ אחר מנין העשין) שהמצוה מוטלת על הציבור ולא ליחיד. וברמב"ן עה"ת (שמות יז, טז) וכן ביראים (עשה תלה) נראה שהוא דין על המלך. (ובדעת הר"מ עי' בנו"כ ועוד שהקשו לכאו' סתירה מפ"ה ממלכים ודנו האם מצוה על המלך או תלוי בזה שיהיה מלך.) ועי' ברמב"ם (פ"א ממלכים) בכניסה לארץ ניצטוו להעמיד מלך ואח"כ להכרית זרעו של עמלק. המקור לדברי הר"מ עי' בגמ' בסנהדרין כ': איזה מצוה קדמה בכניסתן לארץ. ובבעל הטורים (ריש פר' מטות) שנצטוו מיד בכניסה לארץ למחות זרעו של עמלק. עי' ברד"ק (שמואל ב, ז, א) דהמצווה היא על המלך לעשות ולצוות את ישראל.

בחינוך (מצו' תרד) כתב דהיא מצוה על הציבור כולן ובהמשך כתב כי גם על כל יחיד ויחיד. ועי' עוד בהגרי"י פערלא על הרס"ג (סוף עשה נט') דהרחיב האם הוא עשה דציבור או דיחיד ואף אם הוא עשה של כלל הציבור אבל זכירה בודאי הוא של כל יחיד. ונקט להוכיח שמחיית עמלק הוא דין על הציבור מהא שאסתר נתנה למרדכי את בית המן. ואיך מרדכי לא קיים בהם מחיית עמלק. ע"כ דהוא דין על כלל הציבור. (ועי' עוד בהקד' לשו"ת עונג יו"ט. ובשו"ת קול מבשר ח"ב סי' מ"ב.)

אם נשים בכלל: בחינוך (שם) כתב דהחיוב הוא על כל יחיד ויחיד הזכרים. ובמנ"ח (שם או ג) תמה אמאי אין הנשים בכלל. דמבואר בסוטה (מד, ב) למלחמת מצווה אפי' כלה מחופתה. ובאמת החינוך (מצו' תכה) גבי הריגת ז' עממין לא חילק בין חיוב אנשים לנשים. במרחשת (ח"א סי' כב' אות ג) ביאר בטעם החינוך משום דנשים לאו בנות מלחמה כשם שכתב החינוך בזכירת מעשה עמלק. אולם (שם אות ו) תמה ע"ז מהגמ' בסוטה הנזכרת. וחילק המרחשת בין מחיית ז' עממין דדין הוא מחמת ישיבת א"י שבהא ודאי נשים חייבות, ולכן אף חייבות במחיית העממין אולם עמלק שלא נכלל בדין ישיבת א"י אין חיוב לנשים. ועי"ע במקראי קודש (פורים סי' ה') דכתב כע"ז. ובאבנ"ז (או"ח סי' תקט) כתב לחלק דעמלק אין הוא בשבת ולכן גבי אשה הוי מצות עשה שהז"ג משא"כ גבי ז' עממין הוא מצד ביעור הרע דומי' דהריגת המזיקין ושייך אף בשבת משום מלאכה שאינה צריכה לגופי'. ועי"ש. ועי' בכלי חמדה (סוף פ' כי תצא) דדן בדברי האבנ"ז דלכאור' אינה מ"ע שהז"ג כיון דאם הרג בשבת עמלקי קיים המצוה ולא הוי מצוה הבאה בעבירה. ועי"ש. לעצם הקו' מהגמ' בסוטה שכלה יוצאת מחופתה ביאר הרדב"ז (מלכים פ"ז ה"ד) שזה המציאות מחמת שהחתן דינו לצאת למלחמה אבל הכלה כבודה של בת מלך פנימה.

האם מחיית בעלי חיים בכלל: כ' החינוך (מצו' תרד) שנצטוינו למחות זרעו של עמלק ולאבד זכרו מן העולם זכר ונקבה גדול וקטן ועל זה נאמר "תמחה את זכר עמלק" (דברים כה, יט) שבכלל זכר הוא הכל. ועי' במנ"ח (שם אות א) שהביא את דברי רש"י בדברים פרק כה פסוק יט ד"ה תמחה את זכר עמלק מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק משור ועד שיהא שלא יהא שם עמלק נזכר אפילו על הבהמה לומר בהמה זו משל עמלק היתה. ותמה על דברי רש"י מנלן לו שאף הבהמות בכלל. ונוקט דמעשה דשואל אין ראייה לדורות. אולם ברש"י כן הביא פסוק דשואל והוא משמואל א' פרק טו פסוק ג'. וכן הוא בדברים שם בספורנו דילפי' ממעשה דשואל.

והנה רש"י לשיטתו לק"מ קושיית המנ"ח דרש"י במעשה דשואל ביאר לן מדוע יש למחות מדין מחיית עמלק אף את הבעלי חיים וז"ל משור ועד שיהא בעלי חיים ומשנין עצמן ודומין לבהמה. עכ"ל מבואר דאף אי נימא דאין דין מחיית עמלק גבי הבעלי חיים מ"מ דין הוא על הבעלי חיים מחמת שהם שמא גברא מעמלק ומחמת הכישוף נראין כבהמה. וא"ת מאן יימר לן שעמלק היו מכשפין בכל הדורות דילמא רק בזמנו של שואל וא"כ הדרא קו' המנ"ח לדוכתא דהוא רק ציווי לדורות. אולם רש"י לשיטתו ניחא דכתב בסוף בשלח (שמות יז, ט ד"ה בחר לנו) דבר אחר בחר לנו אנשים שיועדו לבטל כשפים לפי שבני עמלק מכשפין היו. עכ"ל. מבואר בדבריו דאף בדורו של משה היו מכשפים. ונראה לענ"ד רמז לדבר דהנה במכילתא דרשב"י (פרק יז) כתוב וז"ל מתחת השמים ר' יהושע אומר שלא יהיה לו נין ונכד לעמלק שלא יאמרו גמל זה של עמלק רחל זו של עמלק אילן זה של עמלק. עכ"ל המכילתא הצריך לנו. והנה צל"ע מה ענין זה שלא יהיה לו לעמלק נכד ונין להמשך דברי המכילתא שלא יאמרו גמל וכו' ולפי דברנו בדברי רש"י ניחא דהנה המחייבת עמלק הוא על

גברא מעמלק ועל הבעלי חיים מחמת הכישוף. ודו"ק. (ועי' במלא העומר למהרא"ל צינץ ס"פ כי תצא) ועי' בכלי חמדה פרשת כי תצא (אות טו) דיש לחלק בין בהמות טהורות לשאינם טהורות.

חיוב מחיית עמלק בזה"ז: במנ"ח (מצו' תרד אות ה) והאיזנא אין אנו מצוים בזה כי כבר עלה סנחריב ובלבל את העולם וכל דפריש מרובא פריש. וברמב"ם גבי להחרים ז' עממין (מלכים פ"ה ה"ד) כתב וכבר אבד זכרם וכתב הרדב"ז (שם) שבא סנחריב ובלבל האומות. ואילו במחייית עמלק (שם ה"ה) לא כתב הרמב"ם שכבר אבד זכרם. לועי' לעיל ב"על מי החיוב" לדעת הרמב"ם ויש ליישב שלכך לא הוזקק לזה הטעם ויל"ע} וכתב בשו"ת יהודה יעלה (חלק א יו"ד סימן מב) ועי' בספר החינוך (מצות תרד) מחייית עמלק וז"ל מצוה מוטל על כל יחיד בכ"מ ובכל זמן אם אולי ימצא אחד מכל זרעם ועובר ע"ז ביטל עשה עכ"ל ולא אמרי' דבזה"ז אחר שבלבל סנחריב כל האומות בטיל ליה ברוב. ע"כ פשיטא ליה נמי דאפילו מדאורייתא ל"ש ביטול באדם כנ"ל ועי' בק"ע בירושלמי ספ"ק דעירובין דף י"ז הקשה איכא מלחמת מצוה היינו בעמלק ותי' דלא שכיח ותמיה דהא בזה"ז נתערבו וכל דפריש מרובא דעלמא פריש וליכא מצות ללחום בהם כלל כנ"ל וצ"ע.

בקב הישר (סוף פרק טז) הביא שאנו מחוייבים להתפלל על מחייית עמלק כדי שיהיה ד' שלם והכסא שלם ואז יתקיים המקרא והתגדלתי והתקדשתי בתוך העמים וביום ההוא יהיה ד' ושמו אחד.

מדוע שאול המלך לא הרג את אנג שהיה מזרע עמלק?

דרשו בגמ' ביומא כב, "וירב בנחל", אמר רבי מני על עסקי נחל, בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא לשאול "לך והכית את עמלק", אמר ומה נפש אחת אמרה תורה הבא עגלה ערופה, כל הנפשות הללו על אחת כמה וכמה, ואם אדם חטא, בהמה מה חטאה, ואם גדולים חטאו, קטנים מה חטאו, יצאה בת קול ואמרה לו "אל תהי צדיק הרבה". (השפ"א דן, האם יש מושג של עגלה ערופה על גוי, שנמצא מת בדרך. שהרי אם לא כן, מה הק"ו של שאול. ועיי"ש מה שביאר.) ובהמשך דברי הגמ', אמר רב יהודה אמר רב מפני מה נענש שאול מפני שמחל על כבודו שנאמר וכו'.

העונג יו"ט בהקדמה (אות ו) מבאר מדוע שאול לא הרג את כל העמלקים. ומה ענין שרצה למחול על כבודו. עי' לעיל שהארכנו הרבה על מי מוטלת המצווה של מחייית עמלק.

נוקט העונג יו"ט, שמואל אמר לשאול "אותי שלח ד' למשחך למלך על ישראל לך והכית את עמלק". מבואר, קודם ממנים מלך. אח"כ מוחים את עמלק. (עיי"ש בעוד ראיית ובקדוק לשון הרמב"ם)

לאחר ששאול חוזר מהמלחמה. שמואל בא אליו בתביעה. מדוע חמל על עמלק. אומר שאול "כי יראתי את העם ואשמע בקולם". מבאר העוניו"ט, הק"ו שעשה שאול מעגלה ערופה הייתה נטיה לצד החמלה. ורצה שאול לפרוק מעליו עול המלוכה. ואף ש"מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול" זה דווקא כאשר הוא מחזיק בעיקר מלכותו, לפניו אדם שפגע בכבוד המלכות ורוצה למחול. כאן אמרו "אין כבודו מחול". אולם שאול רצה להשפיל את עצמו מעיקר מלכותו, כיון שאינו מחזיק מעצמו למלך, שוב אין לו מצוות מחייית עמלק. מבואר בגמ' בהוריות י'. שאם המלך מתירא מבשר ודם אין הוא ראוי למלוך. וראיה מדוד המלך שברח מפני אבשלום, אמרו בירושלמי שאם היה צריך להביא חטאת על חטאו, היה מביא כבשה או שעירה כדן הדיוט. ולא שעיר כדן מלך. שהרי הוא מתירא מבשר ודם. למדנו, על אף שנמשח למלך והחזיק במלכות, אולם כאשר יש לו מורא מבשר ודם אינו מוגדר למלך. לכן כאשר שאול אומר שירא את העם, מדין כבר היה יכול לקחת שלל וכו' כיון שנתבטלה מצוות מחייית עמלק באשר אין מלך.

ע"ז בא בטענה שמואל שמאס מצוות ד', הגיע מצווה לידו. ונמצא נפטר מהמצווה. כמו דורות האחרונים שהכניסו פירות לבית דרך גגות וכו' שאמנם הם פטורים מתרו"מ, אולם הם מאוסים כי הם לא חומדים לעשות את המצווה. זה היה טענתו של שמואל, מדוע הוצאת את עצמך מהחיוב. וע"ז אמרו בגמ', אל תצדק הרבה, מצד אחד הסיר מעצמו את המלוכה ובמעשה נוב עיר הכהנים דנם למורדים במלכות. (עיי"ש בהגהה בביאור כל הפסוקים בעניין.)

לדף כא, א

האם דורשים טעמי המצוות וסיבתם?

בדין לא ירבה לו נשים מבואר בגמ' שנחלקו רבי יהודה ור"ש, האם דורשים טעמא דקרא או לא, ולכך נחלקו האם ממשכנים אלמנה עשירה.

כתב הרמב"ם מעילה (ח, ח) "ראוי לאדם להתבונן במשפטי התורה הקדושה ולידע סוף ענינים כפי כחו, ודבר שלא ימצא לו טעם ולא ידע לו עילה, אל יהי קל בעיניו ולא יהרוס לעלות אל ד' פן יפרוץ בו, ולא תהא מחשבתו בו כמחשבתו בשאר דברי החול. וכו' קל וחומר למצוה שחקק לנו הקב"ה שלא יבעט האדם בהן מפני שלא ידע טעמן ולא יחפה דברים אשר לא כן על השם ולא יחשוב בהן מחשבתו כדברי החול". וכו'.

מאיך בטור (יו"ד קפא) כתב בדין הקפת הראש, "הקפת הראש והשחתת הזקן גם באלו כתב הרמב"ם שאסרם הכתוב מפני שעושין כן עכו"ם, וזה אינו מפורש ואין אנו צריכים לבקש טעם למצות כי מצות מלך הם עלינו אף לא נדע טעמן.

בחינוך כתב (מצוה צה) "ידוע הדבר ומפורסם בינינו העם מקבלי המצוות, כי שבעים פנים לתורה ובכל אחת מהן שורשים גדולים ורבים, ולכל שורש ושורש ענפים, כל אחד ישא אשכול גדול של פירות נחמדים להשכיל לבות יום יום יוציאו פרח לשוקדים עליהם פרחי חכמה ושכל טוב כל עינים מאירות ורחבה ונסבה עומק חכמתה, עד שאין כח באדם להשיג תכליתה כמו שהעיד המלך החכם אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני, ועם כל זה אין להרפות ידי העוסק בה כי אם מעט ואם הרבה ממנה יאכל כולה מתוקה ואם יש כמה אשר מפרי עץ הגן לא תשיג ידם לקחת יקחו להם עלהו לתרופה ואנכי עם דעתי גודל ערכה ורוב עמקה וכי פליאה ממני נשגבה פערתי פי לדבר בה ואסמך במה שלמדוני רבותי ליגרוס איניש ואף על גב דלא ידע מאי קאמר שנאמר גרסה נפשי לתאבה"

איסור יחוד

באותה שעה גזרו על הייחוד. ותמחה הגמ' שהרי יחוד אסור מן התורה וביארה הגמ' שגזרו על יחוד עם הפנויה שאין הוא אסור מן התורה.

וראו לציין שמדובר בפנויה טהורה שאין היא אסורה מן התורה, אולם אם היא נדה בודאי שהיא אסורה מן התורה כשאר העריות. וגזרו אף על הטהורה. ובגמ' בע"ז (לו, ב) מבואר שגזרו ביח' דבר אף על יחוד עם גויה.

ויש לברר באיסור יחוד איסור "יחוד" מהו גדרו, הרחקה מהעבירה או שייחוד זה עבירה בפני עצמה, אפילו בלא חשש מעשה העבירה.

מבואר במשנה ובגמ' בסוטה דף ז, היו שולחים עם הבעל והאשה ב' תלמידי חכמים, כדי שלא יבא עליה בדרך והמים לא יבדקוה. רצתה הגמ' להוכיח, שהמשנה סברא כדעת רב שבדרך יש איסור יחוד אף בשני אנשים, שמא אחד יצא לנקביו, נמצא השני מתייחד. וכו'.

בסוגיית הגמ' (קידושין פ, ב) למדו איסור יחוד מ"כי יסיתך", מותר לאדם להתייחד עם אמו, אולם לא עם שאר עריות שבתורה. בחינוך (מצוה קפח) למד איסור יחוד, ממה שאמרה תורה "לא תקרבו לגלות ערוה" שבכלל זה אף איסור יחוד. ברמב"ם ובשו"ע ובסמ"ג (לאוין קכו) מבואר שאיסור גמור מהתורה, אולם לשונם מורה שהוא איסור בגדר של הרחקה, כדי שלא יבואו לידי מעשה עבירה. אולם מבואר להדיא שאין זה גזירה דרבנן, שמא יבואו לידי עבירה, אלא איסור גמור מהתורה.

במסילת ישרים (לאורך פרק יא), ביאר בארוכה את כל המסתעף לאיסור עריות, והאריך שיש איסור גמור בדיבור זנות, בראיה, במחשבה. ועל כולם כתב שהם בגדרי איסור עריות. מבואר שלמד שהם איסור עצמי ואינם רק בכלל הרחקה וגדר.

ועי' באבי עזרי (איסורי ביאה פכ"ב הי"ב) מה שתלה במחלוקת רש"י ותוס', והאריך לבאר גדר הדברים שאיסור יחוד אינו רק הרחקה אלא איסור עצמי מהתורה.

וכתב הרמב"ם (איסורי ביאה פכ"ב הי"ב) "לפיכך ראוי לו לאדם לכוף יצרו בדבר זה ולהרגיל עצמו בקדושה יתירה ובמחשבה טהורה ובדעה נכונה כדי להנצל מהן ויזהר מן הייחוד שהוא הגורם הגדול גדולי החכמים היו אומרים לתלמידיהם הזהרו בי מפני בתי הזהרו בי מפני כלתי כדי ללמד לתלמידיהם שלא יתביישו מדבר זה ויתרחקו מן הייחוד". עכ"ל.

ורבנו יונה בשערי תשובה (שער ג, ז) כתב "ידוע תדע, כי יראת - השם יסוד המצות, שנאמר (דברים י, יב) ועתה ישראל מה ד' אלקיך שאל מעמך כי - אם ליראה את - ד' אלקיך. ובזה ירצה השם את בראיו, כמו שנאמר (תהלים קמז, יא) רוצה ד' את - יראיו. ותקנות חכמים וגדריהם, יסוד לדרך היראה, כי יעשו גדר והרחקה פן תגע יד אדם באסור התורה, כבעל השדה אשר יעשה גדר לשדהו מאשר יקר בעיניו, כי ירא פן יכנסו בו בני - אדם והיה למשלח שור ולמרמס שה, כענין שנאמר (ויקרא יח, ל) ושמתם את - משמרת, עשו משמרת למשמרתי (יבמות כא, א). ורב הזהירות והגדר וההרחקה מן האסור הלא זה מעקרי המורא. והמרבה להזהר יגיע אל השכר הגדול, כענין שנאמר (תהלים יט, יב) גם - עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב. על כן אמרו, חביבים דברי - סופרים יותר מינייה של תורה, כי גדריהם וגזרותיהם מעקרי היראה. ומצות היראה שכר הרבה כנגד מצות רבות, כי היא היסוד להן. והדוגמא לדבר, כי הנזהר מהתיחד עם אשה מפחדו פן יכשל בעון וכאשר גזרו רבותינו זכרונם לברכה, הלא זה מאשר זרח על נפשו אור יראת אלקים יתברך.

והבאנו לעיל בעיונים על הדף לדף יד, שעסקנו בדין "קול באשה ערוה" מדברי הריטב"א בשלהי מסכת קידושין בסוגיות של איסור יחוד, וז"ל "הכל לפי דעת יראת שמים. וכן הלכתא דהכל כפי מה שאדם מכיר בעצמו, אם ראוי לו לעשות הרחקה ליצרו, עושה. ואפילו להסתכל בבגדי צבעונין של אשה אסור, כדאיתא במס' ע"ז. ואם מכיר בעצמו שיצרו נכנע וכפוף לו, ואין מעלה טינא כלל, מותר לו להסתכל ולדבר עם הערוה ולשאול בשלום אשת איש, והיינו ההיא דרבי יוחנן דיתיב אשערי טבילה ולא חייש איצר הרע. ורבי אמי דנפקי ליה אמהתא דבי קיסר, וכמה מרבנן דמשתעי בהדי הנהו מטרונייתא, ורב אדא בר אהבה שאמרו בכתובות דנקיט כלה אכתפיה ורקיד בה, ולא חייש להרהורא, מטעמא דאמרן. אלא שאין ראוי להקל בזה אלא לחסיד גדול שמכיר ביצרו, ולא כל ת"ח בוטחין ביצריהן כדחזינן בשמעתין כל הני עובדין דמיתתי' ואשרי מי שגובר על יצרו ועמלו ואומנתו בתורה שדברי תורה עומדים לו לאדם בילדותו ונותנין לו אחרית ותקוה לעת זקנתו. שנאמר עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו ואמן כן יהי רצון". עכ"ל.

לדף כא, ב

איסור לשוב למצרים

האיסור למלך להרבות בסוסים מבואר בדברי הפסוק "ולא ישיב אתהעם מצרימה", ואמרו בגמ' שאמר רבי יצחק שלא נתגלו טעמי התורה משום שנכשל בהם גדול העולם שנאמר אצל שלמה "אני ארבה ולא אשיב" ולבסוף נאמר "מרכבה ממצרים בשש".

עי' לעיל בנושא של חליצה האם היא מצווה או לא, שהבאנו בין הדברים את שורש הענין באיסור לצאת מארץ ישראל ומתי. אולם יש איסור נוסף כמבואר לחזור למצרים.

בפרשת שופטים (דברים פרק יז פסוק טז) "ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס וה' אמר לכם לא תספון לשוב בדרך הזה עוד" שלא לשכון בארץ מצרים לעולם, כתב החינוך (מצוה תק) (ובתו"ד נכללו אף דברי הרמב"ן בפעה"ת כמעט כלשונו) ונכפלה המניעה בזה שלשה פעמים אמרו זכרונם לברכה (מכילתא בשלח יד, יג) בשלשה מקומות הזהירה תורה שלא לשוב בארץ מצרים בשלשתן חזרו ובשלשתן נענשו ושלשה מקומות אלו אחד מהם הוא זה שזכרנו והשני הוא (דברים כח, סח) בדרך אשר אמרתי לך לא תוסיף עוד וגו' והשלישי (שמות יד, יג) כי כאשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו וגו' ואע"פ

שמן הנגלה שבו נראה שיהיה סיפור באה הקבלה עליו שהוא מניעה. **משרשי המצוה** לפי שאנשי מצרים רעים וחטאים והא-ל ברוך הוא הוציאנו משם וגאלנו בחסדיו מידם לזכותנו ללכת בדרכי האמת ורצה בטובו הגדול עלינו לבלתי נשוב עוד להטמא בתוכם כדי שלא נלמוד כפירותיהם ולא נלך בדרכיהם המגונים אצל תורתנו השלמה.

שואל הריטב"א, על מה סמכו העולם לגור בזמן הזה במצרים. ואיך הרמב"ם ועוד כמה גדולים גרו במצרים. אומר הריטב"א, שיש אומרים שהיות והעיירות שהיו בזמנם של המצרים כבר נתבללו ועתה הם עיירות חדשות שהתיישבו בהם אח"כ אין בכך איסור. אולם עי' בסמ"ג (לאוין רכז) ויראים (ס' שט') ושם בתועפות ראם (אות ב') שמסתבר שהכוונה היא על האנשים שהתערבבו ולא רק על העיירות שהיות ובטעם האיסור נאמר שלא ילמדו ממעשיהם המכוערים של המצרים א"כ לא מסתבר שהאיסור הוא על המקום מגורים. יותר נראה שהאיסור להזכיר באנשי המקום ואם הם אינן לית לן בה. דעת היראים (הובא בריטב"א ובספרו ס' שט') שהאיסור לחזור למצרים הוא ללכת בדרך מארץ ישראל למצרים כפי שעם ישראל עלה לארץ שהרי התורה אמרה "לא תוסיפון לשוב בדרך הזה".

ואומר הריטב"א שהטעם הנכון שאיסור חזרה למצרים נאמר דווקא כאשר עם ישראל יושב על אדמתו אולם בזמן הזה שנגזר עלינו להיות נדחים בכל קצווי הארץ כל חוצה לארץ אחד הוא ואין איסור אלא שלא לצאת מדעת מן הארץ לחוצה לארץ.

ועי' בגבורת ארי שדן בדברי הראשונים האם האיסור לחזור למצרים, דווקא להשתקע ולסחורה מותר או אפילו לסחורה אסור שכפי המבואר בדברי התוס' ישנים לעיל, האיסור להשתקע ולא לגור. ואף כך נראה בדברי הרמב"ם פ"ה ממלכים. ועי"ש היטב. ועי' בשו"ת הרדב"ז (ח"ד אלף קמה').

מעניין, שבכפתור ופרח (פרק ה') כתב "שמעתי במצרים מפי הרב רבי שמואל מבני בניו של הרמב"ם שהעיד שהרמב"ם היה חותם שמו באגרותיו שנשלחו לקרית חוצות, הכותב העובר בכל יום שלשה לאוין של איסור לדור במצרים" ע"כ. והקשה ביחוד (ח"ג ס' פא') דברים תמוהים מאד, לא יאומן כי יסופר, כי חלילה שרבינו הרמב"ם יעבור על איסורי תורה, ואף אם נאמר שהרמב"ם היה אנוס להשאיר במצרים בהיותו רופא המלך והשרים, על כל פנים לא יתכן שיכתוב במו ידיו שהוא עובר על איסורי תורה. וכמה אחרונים סירבו להאמין סיפור זה על הרמב"ם, בספר שבילי דעת (ח"ב דף פט'). כתב, וכמה יתחמץ לבבינו על עדות זו שכתב הכפתור ופרח, יען בידינו כמה אגרות מרבינו הרמב"ם, ולא מצאנו חתימה כזאת כלל ועיקר ע"ש.

גם הגאון רבי אליהו ישראל אב"ד מצרים, בתשובה שהובאה בספר אבן ספיר (מאמר חיקור דין ס' יב', דף לד'), כתב על דברי הכפתור ופרח, ומי יאמין כי איש קדוש כרבינו הרמב"ם המפורסם וידוע שבכל מה שכתב בחיבוריו, הוא נאה פוסק ונאה מקיים, ואיך יתכן שיכתוב העובר על שלשה לאוין בכל יום, הא ודאי אויבים הוא דאפקוה לקלא וכו'. גם הגאון הראשון לציון רבי דוד חזן בספר ישרי לב (חלק י"ד מערכת ישיבת ארץ מצרים, דף יז'). כתב, ואין להאמין לדברי האומרים שהיה חותם באגרותיו העובר בשלשה לאוין, דהא ודאי בדווא היא ע"ש.

האם יש איסור הרבנים לחזור לגרמניה? בשו"ת קול מבשר (ח"א סימן יג'), שנשאל על הצעת הרבנים, האם נכון להכריז איסור וחרם מטעם רבני ישראל, שלפיו יאסר על כל יהודי לדרוך על אדמת גרמניה, לאחר מעשי הזוועה והאכזריות הנוראה שעוללו לעמנו בימי השואה? והשיב, שאין נכון לגזור גזרה כזאת על הצבור, מפני שאין רוב צבור יכול לעמוד בה. והרי אפילו האיסור בישיבת ארץ מצרים שהוא מן התורה, הוכרחו רבותינו למצוא היתר לדבר, מאחר שרוב הצבור לא היה יכול לעמוד בו, ואיך נבוא להוסיף גזרה חדשה לגרום מכשול ותקלה לדורות. ומה שיש טוענים שגם מגורשי ספרד גזרו חרם שלא לשוב לספרד, לא מצאנו דבר זה בשום ספר, ושמועה זו אין לה יסוד, ואדרבה מוכח להיפך בשו"ת המבי"ט (ח"א ס' שד) עכת"ד.

מדיני המלך בכתיבת ס"ת

"והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר" (דברים יז, יח) וכתב רש"י שאם עשה כן כדאי הוא שתתקיים מלכותו. בגמ' לפנינו אמרו מלך אין הדיוט לא. לא צריכא לשתי תורות וכדתיניא וכתב לו את משנה וכו' כתב לשמו שתי תורות אחת שהיא יוצאה ונכנסת עמו ואחת שמונחת לו בבית גנזיו.

מתי מחוייב המלך לכתוב: במאירי כתב שדין הוא מיד כשמולך מחוייב בכתיבת "ס"ת של מלך". ונראה מדבריו שאין הכוונה שמוטל על המלך שבמשך זמן מלכותו יכתוב, כמו המצווה על היחיד שבימיו צריך לכתוב, אלא מיד שמתמנה למלך יש לו חיוב דין לכתוב. וכן נראה בפ"י האבן עזרא וז"ל והיה כשבתו בתחילת מלכותו עכ"ל. ובקונ' למעלה למשכיל (מכתבי הגר"ש כהן ס' ו') הוכיח מלשון הר"מ ריש פ"ג ממלכים דס"ל כמאירי ועיי"ש.

בעמק ברכה (בענין מצות כתיבת ס"ת אות ד') כתב לחדש מדיוק לשון הר"מ "שישב על כסא מלכותו" דבעי' שימסר לו הנהגת המלוכה כדי שיוחייב בכתיבת ס"ת אבל אם נמשח ויש לו דין מלך ועדיין אינו מנהיג אין חיוב.

האם צריך כתיבה לשם המלך: לשון הר"מ (מלכים פ"ג ה"א) דכותב לו ס"ת לשמו וכן כתב בהל' ס"ת (פ"ז ה"ב) לעצמו לשם המלך. בשינוי נסחאות כתבו ברמב"ם במלכים שיש שגרסו כותב לו המלך ס"ת לעצמו אולם לפי המבואר בהל' ס"ת נראה שיש דין בכתיבת המלך שיהיה לשמו והוא הדין המיוחד במלך שיש יותר מכתבת הדיוט ודו"ק ועי' יד דוד בסנהדרין כא': האם בהדיוט יש ענין לשמו כבמלך.

האם בכתיבת המלך מתקיים חיובו מצד ההדיוט: בר"מ מבואר דכותב לו המלך ס"ת לשמו יתר על הספר שהניחו לו אבותיו. נראה דסגי בספר אחד שיכתוב מתורת מלך ומה שהניחו לו אבותיו אהני ליה מדין ישראל המחוייב. והק' בכס"מ אמאי הא ישראל מחוייב לכתוב אף שהניחו לו אבותיו. ותי' בדוחק שמ"מ כיון שכותב מתורת מלך סגי בכך. היות וכל הענין בהדיוט שיכתוב בעצמו כדי שלא יתגאה בשל אביו. אבל מלך שבין כה כותב סגי בכך. ועיין באבי עזרי שנקט דאין גריעותא במה שכותב מתורת מלך יכול לעלות לו אף מחוייב ישראל.

ובעמק ברכה (שם אות ב') נקט דכל הענין במלך שיהיה לו שתי תורות ובדין ס"ת דמלך לא נאמר שצריך לכותבו אלא שיהיה לו עוד ספר נוסף כלשון הכתוב "משנה תורה" ממילא מה שכותב כאשר הוא מלך הוא קיום בכתיבה דהדיוט שלא

סגי לו מאבותיו וס"ת דמלך מתקיים במה שהניחו לו מאבותיו. (וק"ק על דבריו לשון הר"מ בפ"ז מהל' ס"ת דמשמע שדין הוא לכתוב לשם מלך. וצ"ע) {ועיין בשו"ת הרדב"ז אלף תלה' שיש אופנים שמלך כותב ג' ס"ת.}

מצוות כתיבת ספר תורה

אמרו בגמ' שיש מצווה לכל אחד לכתוב ספר תורה, אע"פ שהניחו לו בירושה וחילקה הגמ' בדין כתיבה למלך לכל יחיד. כתב החינוך (מצוה תריג) שורש המצוה שלכל אחד יהיה ספר תורה מוכן אצלו ולא יצטרך ללכת לבית חבירו למען ילמד ליראה את ה' וידע וישכיל במצוותיו היקרות והחמודות מזהב ומפז רב. ואפי' שהניחו לו אבותיו מ"מ יש ענין להרבות הספרים. ואפי' שמהתורה החיוב הוא רק בס"ת מ"מ אין ספק שגם בשאר הספרים שנחברו על פירוש התורה יש לכל אחד לעשות מהם כפי היכולת וזהו דרך כל אנשי מעלה יראי אלוקים אשר היו לפנינו לקבוע מדרש בביתם לסופרים לכתוב ספרים רבים כברכת ה' אשר נתן להם. ע"כ תו"ד.

הרא"ש בריש הל' ס"ת (הביאו הטור יו"ד סי' ער) אבל האידינא שכותבין ס"ת ומניחין אותו בבתי כנסיות לקרות בו ברבים מצות עשה היא על כל איש מישראל אשר ידו משגת לכתוב חומשי תורה ומשנה וגמרא ופירושים להגות בהם הוא ובניו כי מצות כתיבת ס"ת היא ללמוד בה כדכתיב ולמדה את בני שימה בפיהם וכו'. הב"י כתב על דבריו שלא בא לאפוקי כתיבת ס"ת אלא לומר שאף כתיבת ספרים היא בכלל המצוה אולם דעת הפרישה שלדעת הרא"ש האידינא ליכא מצות כתיבת ס"ת כלל.

בברכ"י הביא משו"ת בית יהודה (סי' כג) שמי שכתב ס"ת ולא כתב משנה וגמ' ופירושים לא גמר המצוה. וכן הוא בלבוש (ער, א) וכן בפנים מאירות (ח"ג סי' כ).

ונרחיב מעט, במקור מצות כתיבת ס"ת דעת הרמב"ם (פ"ז מהל' ס"ת ה"א) מ"ע על כל איש מישראל לכתוב ס"ת לעצמו שנאמר ועתה כתבו וכו'. כלומר כתבו תורה שיש בה שירה זו לפי שאין כותבין את התורה פרשיות.

מבואר שכל המקור לכתוב את ה"ספר תורה" הוא מהטעם שאין כותבין התורה פרשיות. אך מצד עצם הפסוק כתבו את השירה אינו מוכח על כל התורה. ותימה על דבריו דחזי' גבי תפילין ומזוזות דציוותה התורה לכתוב פרשיות ולמה לא נימא כן גבי מצוה זו, דהמצוה לכתוב רק את פרשת השירה וכמו שפי' על דרך הפשט רש"י והרמב"ן שם עה"ת.

וכן הק' החת"ס (יור"ד סי' רנד) ותי' דאם הפשט הוא רק על השירה הוי ילפי' בק"ו שיכתוב פרשיות של קיום המצוות. ולפי"ז יהיה פרשיות שצריך לכתוב וחלק לא יכתבו כמו בראשית וכד' וע"ז כתב הרמב"ם דהוי פרשיות פרשיות ועיי"ש. ועיין כלי חמדה (סוף פ' וילך) דהביא דרוב הראשונים למדו זאת מק"ו דאם שירת האזינו שהיא עדותה של התורה צריך לכתוב, ק"ו את עצם התורה. ויעיין רלב"ג עה"ת שפי' מכת הפסוקים דהפשט "שירה" קאי על כל התורה. ויעיין שאג"א (סי' לד) שפלפל בזה מסוגיא נדרים לח'.

והנה אופן קיום המצוה מן המובחר הוא שיכתוב בעצמו ויעיין לשון הרמב"ם (פ"ז) מס"ת ובחינוך (מצו' תריג) אמנם בגמ' מנחות ל'. מבואר דלוקח ס"ת מן השוק כחוטף מצוה כתבו מעלה עליו כאילו קבלה מסיני. ורש"י פי' דעביד מצוה בקונה נמי אלא דאינו כמו שכותב וכן נקט הגר"א (סי' רע') להלכה וכ"נ מהט"ז שם. אכן הרמ"א פסק דבקונה לא יצא וכן צידד בדרישה שם ויעיין מנ"ח שגם נקט כן ברמב"ם. אמנם אף לדעת רש"י בירושה של ס"ת לא יוצא כמבואר בגמ' בסנהדרין כא': ואכן צ"ע מ"ש מקונה. ויעיין בית הלוי (ח"א סי' ו').

והנה יש להקשות איך אפשר לקיים מצוה זו הא מבואר בגמ' בקידושין (ל') דאנן לא בקיאינן בחסרות ויתרות וא"כ ל"ש לקיים המצוה, דס"ת פסול בחסר או יתר.

ומטעם זה נקט השאג"א דאין מ"ע זו דאורייתא מזמן האמוראים. ובחת"ס (או"ח נב') כתב דמטעם זה אין מברכים על מצוה זו דשמא פסול הס"ת.

אכן א"כ צ"ע איך אגן מברכים על קריאת התורה דשמא פסול הס"ת. וכה"ק השדי חמד (ח"ו סי' א') ורצה לחלק בין מצות כתיבה דאם יש חסר או יתר כל דהוא ליכא מצוה. אבל מצות קריאה בחסר ויתר דלא משתנה המבטא יוצא המצוה. ובחסר ויתר דמשתנה המבטא בזה בקיאים. ובמנ"ח נקט בחסירות ויתירות גם שלא משתנה המבטא אמנם לא בקיאים אבל בזה ודאי מקיימים מ"ע של הכתיבה. ודברים שמשנתה המשמעות בקיאים ושפיר יש לקיים המצוה.

אמנם דעת הרא"ש האידינא יוצאין בכתיבת חומשים וכו' ופירושיהם ונחלקו בדבריו הב"י ב"ח ט"ז ועוד האם זה בכלל המצוה או האידינא זה הקיום ששייך, ועי' לעיל.

לדף כב, א

האם מלך חייב בספר תורה בלילה.

מבואר שלמלך היה ס"ת קטן כמין קמע שהיה נושאו תמיד, ולא היה נכנס עמוח לבית הכסא או לבית המרחץ, מה דינו של הספר תורה בלילה, כאשר רצה המלך לנום.

בשו"ת ברית יעקב (סי' סו) הק' על הרמב"ם (פ"ז מס"ת ה"ג) דהמלך מסיר את הס"ת בלילה. דהנה בספרי דריש וקרא בו כל ימי חייו לרבות את הלילות. ובהלכות ק"ש (פ"א ה"ג) פסק דמזכירים יצ"מ בלילות דכתיב כל ימי חייו.

ובשמע אליהו לאדר"ת תירץ בשם הגאון רבי אלי' ברוך קמאי שגזרו מדרבנן כמו בתפילין. אבל כתב האדר"ת שיש לחלק א. במלך כתיב להדיא דיניחו בלילה, ושיטת הט"ז שדבר המפורש להיתר לא גזרו רבנן. ב. דין המלך בספר תורה להניחו ביום ובלילה, משא"כ בתפילין דיצא בהניח פעם אחת. (עי' בבה"ל סי' לז' ס"א ובחתן סופר שער הטטפות שער כה' ומנ"ח שעת' א')

דהוא מח' אחרונים. ג. ס"ת שהוא רק למלך ישראל י"ל דהוא זריז ולא חיישינן שמא יפוח.

והנה בעיקר ההנחה שהקשה הברית יעקב על דברי הרמב"ם שהמלך יהיה מחוייב בספר תורה בלילה מחמת הדרשה של בן זומא, "כל" לרבות לילות. עי' בשו"ת חלק יעקב (סי' יו') דביאר בדעת הרמב"ם דפסק כרבנן ד"כל" מרבה ימות המשיח אלא מזה ידעי' נמי חיוב הזכרה בלילה ע"ש מה שביאר. (וע"ע עמק הלכה, אלופין, סי' א') ולדבריו ל"ק דהספרי אזיל

כבן זומא ולא קי"ל הכי. ועי' בשמה"ל (שער הזכירה פ"ח) ממדרש אגדה דהנחש אין מתרפא לעת"ל וביאר הח"ח מדכתיב עפר תאכל כל ימי חיך לרבות ימות המשיח. ובשומר אמת (בראשית ג, יד) הק' דקיי"ל כבן זומא. ותי' דרק במצוות בעינן רבוי על לילה אך לגבי עפר תאכל פשיטא דבכלל ימי חיך גם לילה. ורבוי איצטריך לעת"ל. ובעיקר קושייתו י"ל דאגדת בראשית אזלא כשיטת ב"ז וכן לחלק יעקב א"ש.

ועי' שו"ת מהרי"א (ח"א או"ח סי' קצ') דמבאר מתי צריך ריבוי ללילה ומתי הוה בכלל יום דקרא ולגבי זכירת יצ"מ כתב דצריך ריבוי כיון דכתיב "את יום צאתך" והיינו ביום ה"נ ימי חיך ה"א דהוא דוקא ביום. וצ"ב איך יפרש לגבי מלך אמאי צריך ריבוי.

זיווג של אדם.

אמר רבה בר בר חנה בשם ריו"ח קשה לזווג איש ואשה כקריעת ים סוף, ואמנם אמר רב יהודה בשם רב ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני, אולם דיבר על זיווג ראשון ולא על שני. מבואר בגמ' בסוטה, אמר ר"ל שמזווגים לאדם זיווג לפי מעשיו, ביאר רש"י, היינו אשה צנועה לצדיק ופרוצה לרשע. מבאר הרד"ל, שדעת ר"ל כמבואר בגמ', שאין לקנא לאשתו היות ומביא איבה לתוך ביתו. לכן פתח ר"ל בנושא זיווג של אדם, שהכל נקבע לו לפי מעשיו. א"כ כאשר אדם חושד באשה, קודם כל צריך לפשפש במעשיו, אולי חטא הוא, שהרי אם הוא במדרגת קדושה גבוהה, לא יצטרך לקנא לאשתו. ודבר זה מוכח מדברי בגמ' בסוטה (י, א), אמר רבי יוחנן כל המזנה אשתו מזנה אחריו. היינו באשר חטא האדם, צריך להגיע לידי פרשת סוטה.

מבואר בחינוך, שכל פרשת סוטה נאמרה להראות ולהוכיח את מעלת עם ישראל בקדושתם, ונצטטו כלשונו (מצוה שסה), שורש מצוה זו נגלה לכל רואי השמש שהוא שבח גדול באומה להיות לנו תחבולה להוציא מתוך לבבנו החשד בנשותינו ולדעת באמת אם זינתה האשה תחת בעלה או לא זינתה, מה שאי אפשר לכל גוי וממלכה להיות ביניהם כן, ועליהן נאמר (משלי ל, כ) "אכלה ומחתה פיה ואמרה לא פעלתי און", כי מי יגלה על בנותיהם כי תזנינה ועל כלותיהם כי תנאפנה. ועמנו נתקדש בכל דבר שבקדושה, ונתן לנו הא-ל מופת לדעת ענין זה הנעלם משאר העמים, ומתוך כך תתרבה בין איש לאשתו אהבה ושלוש שלם וזרענו יהיה קדוש. ומה אריך עוד בפרטי ענינים אלה, והכל נגלה בלב כל מכין. וממשיך החינוך, ולכן בהיות טעם הענין נס באומתנו וכבוד גדול להם, פסק משעה שנתקלקלו בעבירות, כמו שאמרו זכרונם לברכה (סוטה מז, א) משרבו הנואפים פסקו מי סוטה, שנאמר (הושע ד, יד) "לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה" וגו', ופירוש הכתוב לומר, שלא יעשה להם הנס הגדול הזה להיות המים בודקין את האשה אם זינתה.

אם זיווג לפי מעשה האדם, איך המים בודקים? מבואר בסוטה (כת, א), שכאשר האיש אינו מנוקה מן העוון אין המים בודקים את האשה. אם כך, שואלים הרבה מן האחרונים, לאחר שאמר ר"ל שזיווג של אדם הוא לפי מעשיו, וביאר רש"י, שהקב"ה מתאים לצדיק צנועה ולרשע פרוצה, א"כ כלפי מה אמרו שהמים בודקים את האשה, צדיק וצנועה לא יחשוד בה ולא יקנא וכו'. ואם הוא פרוץ, אף אם אמנם יקנא לה, היות והוא פרוץ אינו מנוקה מעוון, הרי למדנו שאין המים בודקים את האשה בכה"ג שהאיש פרוץ. הרבה תירוצים נאמרו בסוגיא זו.

החתם סופר בביאורו לתורה (חומש תורת משה בפרשת נשא) ביאר את העניין בהרחבה, רש"י מבאר על התורה, מה ענין שנשמך פרשת סוטה לדין מתנות כהונה. מבאר רש"י, שאם אדם אינו נזהר לתת את המתנות לכהן, סופו שיצטרך להגיע לכהן כדי להשקות את אשתו מים מרים. ומקשה החת"ס שדבר זה הוא פלא מהנהגת האנשים, איך יתכן שאדם מעקב את מתנות הכהונה אצלו, בעוד שכולם יודעים את הגמ' במסכת ברכות (סג, א) שזהירות במתנות כהונה, זו סגולה בדוקה לעשירות, ומי ימנע מסגולה המפורשת בתלמוד.

אומר החת"ס, מצאנו עוד סגולה לעשירות בתלמוד, במסכת בבא מציעא (נט, א) המכבד את אשתו נעשה עשיר. אומר החת"ס, אמת, כולם מחפשים סגולה לעשירות, זה סומך על סגולה זו וזה סומך על סגולה אחרת. לפנינו יש אדם שכיבד את אשתו וסמך על סגולה זו, ובעקבות כך נמנע ולא הקפיד על מתנות כהונה. ע"ז ביאר רש"י אם נמנע אתה מלהביא מתנות כהונה, סופך שתצטרך את הכהן לצורך פרשת סוטה.

עפ"ז אומר החת"ס, אמר ר"ל מזווגין זיווג של אדם לפי מעשיו, פרוצה לרשע - עווננו, שלא הפריש מתנות כהונה, ולכך צריך להגיע לכהן. על עוון הזה לא אמרו שאין המים בודקים. רק על עוון פריצות אמרו שאין המים בודקים. ואותו אדם רשע שלא הקפיד על נתינת מתנות כהונה, עתה צריך להגיע לכהן לפרשת סוטה.

ואולי ניתן לומר, שלכך רש"י דקדק, שלכאורה בדבריו אין משקל מדויק, ההפך מפרוצה זה צנועה. ההפך מרשע זה צדיק. אולם מדוע לא כתב רש"י פרוץ לפרוצה, אלא כתב "רשע" "לפרוצה". ע"פ דברי החת"ס זה מדוקדק, היות ועווננו לא בפריצות אלא חוסר מתנות כהונה.

לדף כב, ב

תספורת וגילוח.

ביארו בהגמ' שיש ג' תספורות, א. מלך כל יום. ולומדים "מלך ביופיו תחזינה עיניך". ב. כהן גדול מער"ש לער"ש. היות ומתחלפים המשמרות וצריך להראות ביופיו. ג. כהן הדיוט, אחת לל' יום. ולומדים גז"ש מנזיר שיותר מל' יום מוגדר כפרע, ואז ישלחו את השיער.

לגבי חתן בשבעת ימי המשתה דומה הוא למלך האם מותר הוא בתספורת, במחבר (יו"ד שמב, א) כתב שמותר לחתן להסתפר בכל ימי המשתה אף אם הוא אבל, והביא הב"י שהטעם משום שדומה למלך.

אמנם הביא הפתחי תשובה (אבה"ע סד, א) בשם המהר"י בן לב (ג, עב) שגזרו על חתן שלא יגלח בשבעת ימי המשתה כדי שלא יבא לחופתו שהוא מנוול, כדרך שגזרו לא לגלח במועד כדי שלא יכנס ליו"ט שהוא מנוול. מענין לענין באותו ענין, למדנו בגמ' בנזיר שלשה מגלחין ותגלחתן מצוה "נזיר" "מצורע" ו"לוויים". לומדת הגמ' שעיקר החידוש הוא שמצוות התגלחת היא בתער. אף שלמדו איסור השחתת הזקן ע"י תער וכו'.

בספירת העומר כתב המחבר (או"ח סי' תצג' סעיף ב') נוהגים שלא להסתפר עד לג' בעומר וכו' ואין להסתפר עד לד' בבקר. דעת הרמ"א שמסתפרים בלג' בעומר. עי' במ"ב את השיטות השונות. לסיכום הדברים: א. מתחילת ספה"ע עד יום לד' בבוקר. (שו"ע) ב. כנ"ל עד יום לג' בבוקר. (רמ"א ס"ב) ג. מל' ניסן עד ג' סיון בבוקר. (מג"א) ד. ב' אייר עד ערב שבועות. (הובא ברמ"א) ה. מפסח עד שבועות. (אורחות חיים להר"י מלוניל) וכך מפורסם בשם האריז"ל. אמנם כתב בשע"ת (או"ח סי' תקלא' אות א') ועי' בפרי עץ חיים שער ספירת העומר שכתב בענין ההולכים על קבר הרשב"י ור"א בנו במירונין בל"ג בעומר שראה את מורו האר"י ז"ל שהלך שם לגלח את בנו במשתה ושמחה בימים ההם. עכ"ל. לכאור' מבואר שבלג' בעומר עצמו כן גילח. או שהיה דווקא לקטן. כפי ההלכה שהמותרים בתגלחת בימי חול המועד מותרים אף בימי ספירת העומר. (ועי' את עיקר דברי השע"ת הנ"ל ובביאור הלכה סי' תצג' ד"ה נוהגים.)

נשאל החיד"א בשו"ת חיים שאל (ח"א סי' ו') על קהילה שרח"ל נכשלו באיסור תגלחת בתער וככל שהוכיחו אותם לא שמעו, ועלתה מחשבה בידם שאם יתקנו תקנה שמותר להתגלח בימי ספירת העומר, יסכימו להתגלח ע"י סם או מספרים ולא יכשלו באיסור תורה של תגלחת ע"י תער.

האריך לדון, האם מעדיפים שיעבור אדם על איסור קל כדי שלא יעבור על איסור חמור. והביא מתשובות הרשב"א שאדם נשבע שלא לצחוק, וחושש הוא שיעבור על נדרו ורוצה שיתיר לו חכם. ונקט הרשב"א שאין להתיר לו כיון שצחוק בין כך הוא איסור. ואין להתיר לו איסור חמור של שבועה כדי שיעבור על איסור קל של שחוק. והאריך החיד"א לדון בדבריו.

ועוד הביא מהגמ' בגיטין, הייתה שפחה שנהגו בה העם מנהג הפקר, ורבה שחררה. אע"פ שהוא עבר על איסור לשחרר עבד או שפחה כנענית שאמרה תורה "לעולם בהם תעבדו", מ"מ אמרו בש"ס כיון שנהגו בה מנהג הפקר, איסור דרבים עדיף. א"כ מוכח מסוגיא זו שבאמת עדיף לעבור על איסור קל, כדי שישמרו איסורים נוספים. וזן בהרחבה בכל הנזכר.

וכותב לסיכום הענין כך, "אין ספק דאם ראשי העם יכולים לכופף להמון ישראל שלא יגלחו זקנם בתער חובה עליהם לכופם ולית דין צריך בשש בפרק אלו עוברין כמה לאוין במזיד תדיר רחמנא ליצלן. ומנהג שלא לגלח בימי העומר יהא מונח במקומו כיון דכך פשט המנהג וכבר נודע כמה גדול כח המנהג וספרין פתיחו. אכן אם מעלת רבני העיר וראשי הקהל עיניהם תחזינה מצרים ואמדי דעתיהו דאין המון העם נשמעין להם אם לא בהתיר להם מנהג העומר כולי האי ואולי נראה פשוט דחובה מוטלת לבטל מנהג העומר כדי לקיים איסורי תורה. ומעתה מבאר החיד"א, שמנהג לא להסתפר בימי העומר הוא מנהג קל. ולא נעשה משום פרישות או סיג מסויים. והביא מדברי הרדב"ז שנהג להתגלח כל ימי ניסן ואף בר"ח איר. ורבו השיטות בימי התגלחת. לכן נוטה להקל ולומר, שאם באמת יקבלו עליהם שלא יתגלחו בתער יש להקל להם להתגלח בימי הספירה.

המגלח בתער האם ראוי לעלותו לתורה?

מבואר בגמ' שלמדו השחתת הזקן, "פאת" האמור באיסור השחתת הזקן לכהן, מ"פאת" באיסור השחתת הזקן לכלל עם ישראל. האם אדם שחשוד על גילוח בתער והשחתת הזקן, האם מותר לעלות אותו לתורה במנין הקרואים. במגלה עמוקות (פרשת קדושים) הביא בשם הגאון רבי אלעזר בעל הרוקח בספר סודי רזיא שכתב, שאסור להעלות לספר תורה מי שמגלח זקנו בתער, שנאמר "ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חקי", "לספר" לשון תספורת, "ותשא בריתי עלי פיך", בריתי זו התורה, שנא', אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי.

אמנם בספר חסידים (סי' תשסח) כתב, לא יתכן לקרוא לספר תורה בפרשת עריות למי שהוא חשוד על העריות, וכן על כל דבר שהאדם חשוד עליו, לא יקרואנו לעלות באותה פרשה, כדי שלא ילבין פניו ברבים.

ע"ז הדרך הביא בחת"ס (או"ח סוף סי' טו'), הביא בשם רבו הגאון רבי נתן אדלר זצ"ל, שאין לקרוא לתורה את מי שאינו נזהר באיסור חדש, בפרשת העומר, שנאמר שם: ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה, וכן כל כיוצא בזה.

אולם בכנסת הגדולה (סי' רפב' בהגהות הטור) והאליה רבה (סי' קלח) כתבו, שזהו באופן שהוא רק חשוד על כך, ולא נתברר הדבר, אבל אם הדבר ברור, אדרבה ראוי לקראו כדי שיתבייש וידע עונשם ויפרוש מהם, ושב ורפא לו.

ברב פעלים (ח"ב או"ח סי' יא) האריך לדון בכמה נושאים הקשורים לעוברי עבירה, צירוף למנין, לזימון, לתורה וכו'. וכתב בתו"ד, מהשב יעקב (אה"ע סי' יז) שכתב, מחמת השחתת הזקן אין לפסלו רק אחר התראה שמזהירים אותו ומודיעים לו שעבר בחמשה לאוין וכו'. והביא מהר"ח פלאגי ז"ל (חיים ביד סי' צ') שהביא מספר שאלת יעב"ץ, שהגאון יעב"ץ ז"ל

בתשובה שם התנצל על מה שהיו מרננים אבתריה שהיה מסביר פנים למי שגלח הזקן, והשיב להם כי גם הוא לו לבב כמותם, אבל מה נעשה כי הדור פרוץ, ובראותם שאנחנו מרחיקים מהם הם יוצאים לגמרי חוץ לדת, לכן ע"י ההתקרבות וההסברת פנים הם מתביישים ואינם פורקים עול התורה לגמרי.

כמה בתי אב במשמרת כהונה?

כהן גדול מסתפר בכל ערב שבת כמבואר בגמ' כדי שיראו ביופיו המשמרת החדשה שנכנסה לעבוד בבית המקדש (אף שתממה הערוך לנר, הרי אין הלכה שיבא הכהן גדול לראות את המשמר החדש א"כ יתכן שכלל לא יהיה במקדש באותה העת. מ"מ הביא תוס' בחגיגה שכהן גדול היה רגיל לעבוד בשבת, לכך היו רואים אותו). ובהמשך הסוגיא לגבי איסור שתיית יין לכהן ביאר רש"י בארוכה את החילוק אם מכיר משמרתו ובית האב שלו וכו'.

במסכת תענית (טו) המשנה מחלקת בין אנשי המשמר לאנשי בית אב, ביאר רש"י (ד"ה אנשי בית אב) "המשמרה מתחלקת לשבעה בתי אבות כנגד שבעת ימי השבוע בית אב ליום". מבואר בדברי רש"י, שכל משמר מתחלק לשבעה בתי אב.

במסכת שקלים (פרק ו ה"ד) מונה המשנה את ה"שופרות" (-קופות שהיו מניחים בהם מעות לצרכים מסוימים כפי הנזכר שם) שהיו במקדש. בין הדברים מביאה המשנה "ששה לנדבה", ומבארת המשנה, שבכסף הנאסף בקופות אלו, היו רוכשים עולות.

הבשר, היה מוקטר. והעור, היה ניתן לכהנים. בגמ' (שם יח, ב) שאלו כנגד מי היו ששה שופרות. אמר חזקיה, כנגד ששה בתי אבות. וביאר בקרבן העדה (שם ד"ה כנגד) כנגד ששה בתי אבות הכהנים, שתיקנו להם חכמים שיהא כל משמר חלוק לששה בתי אבות, כנגד ששת ימי השבוע שיעבוד כל אחד ביומו. ובשבת כולם שווין. שיהא שלום ביניהם, שעורות של בהמות הנקחות מן השופרות היו לכהנים שמקריבים את העולות. וכל זמן שאין המזבח בטל לא היו לוקחין מן השופרות. ואם לא היה להם אלא שופר אחד אתי לאינוציי דשמא באותו יום של בית אב הראשון או השני, יביאו נדרים ונדבות ולא יטול הבית אב מן השופר כלום. ובשאר ימות השבוע לא יבואו נדרים ונדבות הרבה, נמצא אותן בתי אבות מקריבין מן השופר שלא יהא המזבח בטל והוו עורות שלהם. ומנצו הנך קמאי בהדי הנך ואמרי יש לכם עורות ואנו אין לנו כלום וכו'. עכ"ל.

מבואר בבאור דברי הגמ' ע"פ קרבן העדה, כיון שיש הלכה של "קיץ המזבח", היינו שהמזבח לא יהיה בטל. ויש דין על הכהנים לדאוג שתמיד יהיה קרבים עולות ממעות נדבה שנתרמו בשופרות. והיות (ע"פ ביאור הגר"א בתחילת פרק ו' שם) וחדש יהודע הכהן, שהעורות שייכים לכהנים יתכן ולא יהיה שלום בין הכהנים בעניין חלוקת העורות, לכן תיקנו שלכל בית אב יהיה את שופרו באותו שבוע ומזה יחלקו. כדי להשכין שלום ביניהם. א"כ עלה לנו דבר מבואר בגמ' שהיו ו' בתי אב. ולמעשה, אף ברש"י במנחות (קז, ב) הדברים מבוארים באר היטב, שם הביאה הגמ' את דברי חזקיה כנגד ששה בתי אבות הכהנים שתיקנו להם חכמים שיהא שלום זה עם זה. ביאר רש"י (שם) שהיו ו' בתי אבות כדי להשכין שלום ביניהם בחלוקת בשר העורות. ונראה שדברי הקרבן העדה בשקלים, הועתקו מרש"י במנחות. ועיין. ואף רש"י בפסחים (נז, א ד"ה ולערב) בסוגיא של צורת החלוקה של המתנות לכהנים ביאר שהיו ו' בתי אב וכו'.

לשון הרמב"ם (פ"ג מהלכות כלי המקדש ה"ט) שמואל הרואה ודוד המלך חלקו הלויים לארבעה ועשרים משמרות ועובד משמר בכל שבת וכל אנשי משמר מחלק אותם ראש המשמר לבתי אבות וכל יום מימי השבת עובדים בו אנשים ידועים וראשי האבות מחלקין אלו העובדים ביום שלהן איש איש על עבודתו. וכו' עכ"ל. ושם בכסף משנה בתו"ד מבואר שהחלוקה לבתי אב הייתה לשבעה בתי אבות. כך אף מפורש שם להדיא בהג' בן אריה על הכס"מ. (וכך אף מוכח ברמב"ם שם פ"ד ה"א. כפי שהאריך לבאא הערוך לנר לפיננו.)

ועי' בערוך לנר (אצלנו בסוגיא) שהוסיף להקשות מהסוגיא בסוכה שבחלוקת לחם הפנים היה משמר הנכנס ומשמר היוצא וכו' ומכח כך הכריח שלכאור' היו ח' בתי אב שעובדים במשך השבוע. ועיי"ש מה שתירץ, ובמחלוקת הרמב"ם הראב"ד ורש"י. ולפי"ז מה שביאר באיסור שתיית יין לאנשי משמר ואנשי בית אב ובטעם הדבר. הערו"ל מצוין למה שכתב ביבמות (קא, א) ושם בפשיטות לאחר שהביא את הסתירות בעניין, כתב, שנחלקו בזה התוספתא וחזקיה.

ובאמת החת"ס (שו"ת או"ח סי' ר) נוקט שלפי חזקיה באמת היו ו' בתי אב, משום שכל טעמו של חזקיה כמבואר היה כדי להשכין שלום בעניין העורות של הקרבנות, שהיו מגיעים מקיץ המזבח שהם מוגדרים כנדרים ונדבות. והיות ובשבת לא הקריבו נדרים ונדבות, אין טעם לשופר נוסף ואין טעם לייחד לו בית אב, ובשבת כולם היו שווים. אולם נוקט החת"ס, כפי שנזכר במסקנת הגמ' במנחות, שכו"ע לא סברו כחזקיה דלא סברו את הטעם של חשש קטטה א"כ בשופי איכא למימר שהיה ז' בתי אב לכל יום מימות השבוע.